

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА
ДЕРЖАВНА
ЗООВЕТЕРИНАРНА
АКАДЕМІЯ

Наукова
бібліотека

Лукашов Іван Іванович

(1901- 1970)

український епізоотолог,

професор, доктор ветеринарних наук,

Заслужений діяч науки УРСР,

член-кореспондент ВАСГНІЛ,

Завідувач кафедри епізоотології

Харківського ветеринарного інституту

(1931–1941, 1944–1960),

Харківського зооветеринарного інституту

(1960–1970)

Харків
2020

*...кожен, хто не хоче відставати, не повинен ані на день
заспокоюватись вчорашніми успіхами. Не йти по второваній стежці,
вишукувати нове...*

**Міністерство освіти і науки України
Харківська державна зооветеринарна академія
Наукова бібліотека**

**ЛУКАШОВ
ІВАН
ІВАНОВИЧ
(1901-1970)**

**біобібліографічний покажчик
наукових праць
за 1927-1976 роки**

До 120-річчя від дня народження

Харків 2020

УДК 012 : 636.09 : 616.9
Л 84

Укладачі:

Зінаїда Іллівна Шакула (провідний фахівець бібліотеки)
Олена Володимирівна Фетісова (завідувачка сектора інформаційно-
бібліографічного обслуговування)

Редактор

Галина Віталіївна Свириденко (директорка бібліотеки)

Технічний редактор

Тетяна Олександрівна Зінченко (завідувачка відділу
інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення)

Лукашов Іван Іванович (1901-1970) : біобібліографічний покажчик наукових праць за 1927-1976 роки : до 120-річчя від дня народження / укладачі : З. І. Шакула, О. В. Фетісова ; за ред. Г. В. Свириденко, Т. О. Зінченко ; Наукова бібліотека Харків. держ. зоовет. академії. – Харків : РВВ ХДЗВА, 2020. – 65 с.

Біобібліографічне видання присвячене 120-річчю від дня народження видатного вченого в області епізоотології, талановитого педагога, та громадського діяча, доктора ветеринарних наук, професора, Заслуженого діяча науки УРСР, член-кореспондента ВАСГНІЛ, завідувача кафедри епізоотології ХВІ, потім ХЗВІ (1931–1941, 1944–1970) І. І. Лукашова.

Лукашовим Іваном Івановичем створена відома школа епізоотологів. Основні наукові дослідження професора Лукашова і його учнів присвячені питанням епізоотології, клініки, діагностики, профілактики та заходам боротьби з хронічними хворобами (інфекціями): туберкульозом, паратуберкульозом, атрофічним ринітом, а також вірусними хворобами (інфекційний енцефаломієліт коней, віспа свиней, хвороба Ауескі, ящур та інші). В результаті цього опубліковано понад 150 наукових робіт. Він є автором першого підручника з епізоотології українською мовою. Під науковим керівництвом професора І. І. Лукашова виконано і захищено 23 дисертації на ступінь кандидата і 4 – на ступінь доктора ветеринарних наук.

Бібліографія охоплює повний перелік друкованих праць, дисертацій, що виконані під його керівництвом, публікації про його науково-педагогічну діяльність та життєвий шлях. Довідковий апарат складають алфавітний покажчик публікацій, іменний та предметно-тематичний покажчики. Видання розраховане, на науковців та спеціалістів у галузі ветеринарної медицини, студентів, аспірантів та викладачів відповідних закладів освіти, широкий загал читачів.

ПЕРЕДМОВА

Заслуженный деятель Украины, член-корреспондент Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук, профессор Иван Иванович Лукашов родился в селе Опошня Полтавской области. После окончания Харьковского ветеринарного института был оставлен ординатором инфекционной клиники при кафедре эпизоотологии. По окончании аспирантуры в 1930 году назначен доцентом кафедры, а с 1931 года возглавил кафедру эпизоотологии, где был бессменным ведущим до 1970 года.

В 1940 году защитил докторскую диссертацию и получил звание профессора, а в 1956 году избран членом-корреспондентом Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук.

Научное наследие И. И. Лукашова – более 150 работ. Среди них монографии, книги, вышедшие в соавторстве или под его редакцией, учебники, статьи. Много лет Иван Иванович был членом редколлегии украинской и ветеринарной энциклопедий, где вышли десятки его статей. Профессор И. И. Лукашов – автор учебников «Частная эпизоотология» и «Загальна і спеціальна епізоотологія». Его учебники, написанные на высоком научном уровне, десятилетия служили едва ли не единственными руководствами по эпизоотологии как для студентов, так и для практических ветеринарных врачей.

Преподавая одну из ведущих дисциплин ветеринарии – эпизоотологию, Иван Иванович Лукашов учил студентов рассматривать поставленные проблемы комплексно, учитывая закономерности возникновения, развития и лечения болезней животных. Благодаря разработанной им методике, преподавание эпизоотологии стало стройной системой подачи материала от общего к

частному. Такой принцип изложения сохранился и теперь не только при преподавании предмета, но и при создании учебных пособий.

Лекции профессора И. И. Лукашова отличались четкостью, полнотой сведений, высоким научным уровнем. «Лукашовские» лекции пользовались успехом не только у студентов, но и у молодых преподавателей. А завершающая лекция по читаемому курсу превращалась в событие институтского масштаба: на нее приходили преподаватели других кафедр. Лекция заканчивалась цветами и аплодисментами.

Иван Иванович был строгим и требовательным преподавателем и, в то же время, отличался особенной чуткостью к студентам. Уже после первой переключки на первой лекции он знал всех по именам и фамилиям. Он всегда находил время для общения со студентами, интересовался их жизнью. Умелая передача чисто профессиональных знаний соседствовала с воспитанием у студентов любви к литературе и искусству.

В 1948 году И. И. Лукашову присвоено звание Заслуженного деятеля Украины. Его научный и педагогический труд отмечен двумя орденами Трудового Красного Знамени, двумя орденами Знак Почета, медалями «За доблестный труд в Великой Отечественной войне» и «За доблестный труд».

*Ирина Владимировна Козицкая,
директор библиотеки Народной украинской академии*

КАФЕДРА ЕПІЗООТОЛОГІЇ ТА ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ:
ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА
ІВАНА ІВАНОВИЧА ЛУКАШОВА

Передрук із журналу:
«Ветеринарна медицина України. – 2001. - № 9. – С. 10-11.»

Історія кафедри починається з моменту організації при Харківському університеті кафедри скотолікування (1805 р.), яку було реорганізовано в кафедру епізотології. Вже на той час існувала думка, що першочерговим завданням ветеринарії є вивчення перебігу та поширення пошесних хвороб тварин, винахід засобів для запобігання й боротьби з ними...

Майже всі педагогічні працівники були й є учнями видатного вченого І. І. Лукашова.

Він народився 12 жовтня (25 за новим стилем) 1901 року в селі Опішня Полтавської області в родині службовця. Після закінчення гімназії вступив у Харківський ветеринарний інститут, який закінчив у 1926 році. Потім навчався в аспірантурі при кафедрі епізотології і водночас виконував обов'язки ординатора інфекційної клініки. Наукову роботу І. І. Лукашов провадив під керівництвом професора Б. І. Обуховського.

У 1930 році послідовно в трьох номерах журналу «Ветеринарна справа» він опублікував статті «До питання про картину крові при інфекційних хворобах коней та великої рогатої худоби ті її значення для клініки».

Під час епізоотії ящура в Україні в 1927-1928 роках І. І. Лукашов при вивченні крові хворої великої рогатої худоби встановив, що при появі перших афт на слизовій оболонці рота спостерігалось зниження загальної кількості еритроцитів і лейкоцитів, а також вмісту гемоглобіну. Для лейкоформули було характерно зміщення ядра вліво та розвиток еозинопенії. Доброякісний перебіг

ящуру характеризувався нейтропенією, лімфоцитозом, збільшенням кількості еозинофілів.

Діагностичні дослідження були також проведені при спалаху грипу коней. Як діагностичний показник І. І. Лукашов запропонував метод індикації токсичної зернистості в ядрах і цитоплазмі клітин крові. Подібні клініко-гематологічні дослідження він виконував при миті та енцефаліті коней, сибірці, хворобах свиней, великої рогатої худоби та птиці.

На той час проведені І. І. Лукашовим дослідження мали значну діагностичну та прогностичну цінність.

Вчений детально вивчив епізоотологію туберкульозу, сибірки, сказу й інших інфекційних захворювань тварин, обґрунтував вірогідність появи пошесних хвороб тварин залежно від економічного стану тваринництва та технології його ведення.

Тоді ж розпочалась організація й удосконалення роботи СОЗів, ТОЗів, колгоспів. Люди, які примушували селян здавати худобу в спільне користування, були недостатньо освіченими, а деякі й зовсім безграмотними. На колгоспних дворах скупчувалась худоба з різних сіл, хуторів та дворів, що не завжди були вільними від інфекційних захворювань.

У цей час І. І. Лукашов приділяв велику увагу пропаганді ветеринарних знань серед населення, але через свої погляди часто мав проблеми з владою. Він наполягав на тому, що не всяку худобу можна вводити до спільного колгоспного двору, бо це може призвести до виникнення небезпечної епізоотичної ситуації.

Представники влади не завжди звертали увагу на пропозиції вчених-епізоотологів, а виникнення епізоотій в колгоспах пояснювали «шкідництвом». У той час за подібним звинуваченням були заарештовані професори Б. І. Обухівський, О. В. Дедюлін, М. Д. Агалі.

У 1931 році І. І. Лукашов був призначений професором та завідувачем кафедри епізоотології Харківського ветеринарного інституту. В 1940 році він захистив дисертацію на ступінь доктора ветеринарних наук.

В його докторській дисертації використано матеріали багаторічних досліджень туберкульозу, доведено значну роль коней у поширенні цієї хвороби серед сільськогосподарських тварин інших видів.

У 1933 році він вперше в Україні довів інфекційну природу енцефалітів коней та ідентичність виділених ним штамів вірусу штамам, виділеним у Росії академіком С. Н. Вишелеським.

З 1941 року в евакуації І. І. Лукашов очолював кафедру паразитології Саратовського ветеринарного інституту, а з вересня 1942 року – кафедру патології та терапії з клінічною діагностикою Киргизького сільськогосподарського інституту (м. Фрунзе).

Після звільнення Харкова у 1944 році І. І. Лукашов повертається до ветеринарного інституту, де завідує кафедрою епізоотології та водночас (по 1958 рік) виконує обов'язки заступника директора з наукової роботи.

Весь повоєнний період він опікується розробкою засобів діагностики, профілактики та боротьби з інфекційними хворобами сільськогосподарських тварин. У ті роки в Україну повертали значну кількість худоби з території Німеччини, Польщі, Румунії, Угорщини та інших країн. При цьому часто заносили сап, енцефаліт, чуму, туберкульоз, бруцельоз тощо.

Колектив кафедри брав активну участь у ліквідації інфекційних захворювань, проводив велику роботу з удосконалення методів епізоотологічного аналізу, бактеріологічної, алергічної та патолого-анатомічної діагностики туберкульозу, паратуберкульозу і бруцельозу. Паралельно велись роботи із запобігання поширенню та ліквідації хвороб свиней (чума, бешиха, хвороба Ауескі), коней (сап, мит, енцефаліти, інфекційна анемія), птиці (туберкульоз, пулороз, ньюкаслська хвороба, віспа та ін.).

Під керівництвом І. І. Лукашова плідно працювали В. І. Ротов, М. Г. Нікітін, І. О. Ізмайлов, Г. В. Дунаєв, які своєчасно захистили докторські дисертації.

І. І. Лукашов дуже відповідально ставився до своїх обов'язків, до навчального процесу.

За весь час наукової роботи видатний вчений опублікував 150 наукових праць, у т. ч. два підручники з епізоотології, три монографії, а підручник «Загальна і спеціальна епізоотологія» не втратив своєї цінності й досі. Йому присвоєне почесне звання заслуженого діяча науки, а в 1956 році обрано членом-кореспондентом Всесоюзної сільськогосподарської академії.

І. І. Лукашов був доброю і надзвичайно порядною людиною, сердечно ставився до людей і не терпів ніякого свавілля, приниження гідності людини, виступав проти втручання керівників-неспеціалістів у суто спеціальні ветеринарні справи.

Кращою пам'яттю своєму вчителю його учні вважали і вважають плідну працю...

Алім Заволока, академік УГА, доктор ветеринарних наук, професор

Андрій Заволока, кандидат ветеринарних наук, доцент

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
ДОКТОРА ВЕТЕРИНАРНИХ НАУК І. І. ЛУКАШОВА

25 жовтня 1901	Народився у містечку Опішня Зіньківського повіту Полтавської губернії в родині службовця
1921-1926	Навчання у Харківському ветеринарному інституті
1926–1929	Аспірант Харківського ветеринарного інституту при кафедрі епізоотології; в.о. ординатора інфекційної клініки
1929–1930	Асистент Харківського ветеринарного інституту
1930–1931	Доцент кафедри спеціальної бактеріології Харківського ветеринарного інституту
1931-1941	Завідувач кафедри епізоотології з інфекційною клінікою Харківського ветеринарного інституту
1940	Захистив дисертацію на тему «Туберкулез лошади»; Присуджено науковий ступінь доктора ветеринарних наук; Присвоєно вчене звання професор
1941–1942	В евакуації завідувач кафедри паразитології Саратовського зооветеринарного інституту
1942–1944	Завідувач кафедри патології та терапії з клінічною діагностикою Киргизького сільськогосподарського інституту (м. Фрунзе)
1944–1960	Завідувач кафедри епізоотології Харківського ветеринарного інституту
1944, 1945	Нагороджений орденами «Знак Пошани»
1946	Відмічений медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній Війні 1941-1945 рр.»
1948	Президія Верховної Ради УРСР присвоїла почесне звання «Заслужений діяч науки УРСР»

1949	Став членом КПРС
1952, 1958	Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора
1956	Обраний член-кореспондентом ВАСГНІЛ
1960–1970	Завідувач кафедри епізоотології Харківського зооветеринарного інституту
26 травня 1970	Пішов із життя, похований у селищі Мала Данилівка

Ім'я І. І. Лукашова занесено в книгу Ленінської трудової слави;

Нагороджений Великою та Малою золотими медалями, Великою срібною медаллю ВДНГ СРСР;

Протягом 14 років вибирався депутатом районної та міської Рад депутатів м. Харкова.

ВІДДАНІСТЬ НАУЦІ

Передрук із журналу
«Тваринництво України. – 1967. - № 12. – С. 30-33.»

У Івана Івановича є правила, від яких він ніколи не відступає. Яка б не була погода – осінні дощі чи зимові морози – до початку робочого дня він з'являється на своїй кафедрі.

Ще не чути студентського гомону. Зійшлися тільки викладачі, які з нетерпінням чекають появи свого керівника, щоб одержати від нього товариську пораду. Почути тепле слово. Когось спіткали труднощі в роботі, у когось захворіла дитина, щось не ладиться дома – про все вони звикли розповідати йому. І саме у кімнату викладачів, а не в кабінет заходить зразу професор Лукашов. Привітно вітається з усіма і починається дружня розмова. А потім – до кабінету. Так щодня, рік у рік.

Ми не помилилися, сказавши, що професор приходить на «свою» кафедру. Бо І. І. Лукашов майже сорок років очолює кафедру епізоотології Харківського зооветеринарного інституту.

- Ніколи замолоду не думав, - каже професор, - що житиму у великому місті, що стану вченим. Хотілось просто здобути освіту.

Слухаю спокійний, рівний голос професора і думаю: звідки ж взагалі беруться вчені? Народжуються ними чи стають? Звідки приходять люди до науки?

Наче зрозумівши моє невисловлене запитання, Іван Іванович розповідає, як в роки громадянської війни спілка будівельників (а він тоді, допомагаючи батькові, виконував будівельні роботи) направила його з Гадяча до Харкова – вчитися у ветеринарному інституті.

Так це Великий Жовтень відкрив йому, онукові чабана, як і сотням знедолених, широкий шлях у життя.

Нелегкий то шлях. Всього було: і недобррозичливе ставлення окремих професорів, і холод, і голод. Часом доводилось тугенько затягувати пояски.

Мій погляд спиняється на фото, що висить у кабінеті професора.

- Олександр Васильович Дедюлін, - пояснює Іван Іванович. – Прекрасний лектор, великої душі людина. Він завідував в інституті кафедрою мікробіології і зумів зачарувати нас таємницями науки, захопити своїми ідеями.

Так воно вже повелося, що висока, жертвна любов до науки, яка властива великим вченим, саме і починається з малого – з допитливості, з інтересу до нерозв'язаних загадок, з бажання будь-що пізнати невідоме, відкрити щось нове. І труд звичайно. Настійний, запальний, цілеспрямований. Без цього неможливий вчений і наука взагалі.

Жадібно вбирали студенти знання. Дні доточували ночами. Скільки підручників і конспектів перечитано в такі ночі! Скільки було пізнано! А по закінченні курсу Лукашов охоче прийняв пропозицію працювати на кафедрі епізоотології, хоч і знав – батьки мріяли, що син повернеться додому лікарем, буде допомагати.

- Невже епізоотологія найважливіша з усіх ветеринарних наук? – поцікавилась я.

- Ні, всі науки важливі, - зазначає співбесідник, - але ця найскладніша. Найважча. Значить і найцікавіша.

Перший прийом до аспірантури. Юнак поєднав роботу ординатора з аспірантськими заняттями. Молодий дослідник поринув у науку. Почалась копітка робота, непросте життя, в якому один за одним йдуть нескінченні напружені трудові будні і так рідко бувають свята, коли відкривається незнане.

Та ось у науковому журналі опубліковано одну його статтю, потім другу, а згодом – ще нові матеріали, найважливіша з яких праця «Значення картини крові для діагностики інфекційних захворювань сільськогосподарських тварин». Хтось уже послався на його думку. Хтось звернувся до нього за порадою.

Невдовзі по закінченні аспірантури тридцятирічний доцент, котрому за сукупністю праць присвоєно звання кандидата ветеринарних наук. очолив кафедру епізоотології, якою завідує й понині.

То були роки, коли в країні розгорнулась суцільна колективізація. По селах гуляли сибірка, бруцельоз, чума, бешиха, віспа, сказ, холера, сап. Ці захворювання від тварин передавались людям. Отож, для ветеринарного спеціаліста роботи було – непочатий край. Роботи складної і відповідальної. Великий вчений І. П. Павлов правильно сказав: «Якщо лікар лікує людину, то ветеринар лікує людство». Вивчати вірусні захворювання і хронічні інфекції, вишукати способи боротьби з ними – таке завдання стояло перед працівниками кафедри.

Від тяжкої хвороби, причина якої не була відома, на Україні масово гинули коні – основна тяглова сила в колгоспах. Чимало наполегливої праці пішло на те,

щоб діагностувати енцефаломієліт. І все ж було доведено інфекційну природу захворювання, встановлена ідентичність місцевого вірусу з вірусом, виділеним С. М. Вишелеським у Казахстані.

А потім нова проблема – туберкульоз. Слід було вивчити сприйнятливість до нього коней. Пізніше дані досліджень узагальнено в монографії «Туберкульоз сільськогосподарських тварин», яка була підставою для захисту дисертації на здобуття вченого ступеня доктора ветеринарних наук.

Зараз уже вихованці Івана Івановича стали вченими. Це – доктори ветеринарних наук завідуючий відділом Українського науково-дослідного інституту землеробства В. І. Ротов, професор кафедри М. І. Нікітін. О. І. Ізмайлов керує кафедрою епізоотології Одеського сільськогосподарського інституту, А. А. Попов очолює відділ зоогієни Білоруського науково-дослідного ветеринарного інституту, В. П. Меркулов працює директором Дніпропетровської біофабрики. Таких і не перелічити.

- Можу вас з ними познайомити, - запропонував професор. – Заочно, звичайно.

На кафедрі до півстолітнього ювілею Радянської влади обладнано стенд, на якому і можна побачити фото учнів професора.

Пошуки і надбання Івана Івановича ніколи не були секретом вченого. Все, що він уміє і знає, все, що він відкриває, він не бере тільки для себе, а завжди щедро передає іншим. Думати про інших, допомагати і вчити інших – щоденна турбота професора.

Заслужений діяч Української РСР, член-кореспондент ВАСГНІЛ, доктор ветеринарних наук І. І. Лукашов з численних епізоотологічних проблем вміє вибрати основну. В розв'язанні будь-яких складних завдань він завжди має власну точку зору, відзначається незалежністю наукового мислення і принциповістю.

Та вже якось усі звикли, що навколо нього об'єднуються спеціалісти різного профілю – біохіміки й патологоанатоми, мікробіологи й патофізіологи. Іван Іванович частий гість у Науково-дослідному інституту експериментальної

ветеринарії та на кафедрі епідеміології медичного інституту, бо спільними зусиллями легше з'ясувати причину виникнення хвороби, вишукати раціональні способи профілактики її та боротьби з захворюванням.

Така вже закономірність нашого життя: воно невпинно йде вперед семимильними кроками. Значить, кожен, хто не хоче відставати, не повинен ані на день заспокоюватись вчорашніми успіхами. Не йти по второваній стежці, вишукувати нове – таке гасло професора. «Кафедра завжди на колесах», - кажуть жартома про епізоотологів у зооветеринарному.

На пошуки причин появи і поширення хвороби Ауескі та розробку способів боротьби з цим захворюванням пішло два десятки років. Звичайно, на шляху до успіхів зустрічались невдачі й розчарування. Ніяк не вдавалось з'ясувати, чому захворювання повторюється знову.

Виявилось – причина досить проста: тварини, що хворіли, залишаються носіями інфекції тривалий період. За діючою тоді інструкцією карантин знімався рано. Таким чином, перехворілі тварини, яких продавали в інші господарства, поширювали інфекцію. Тоді ж і було розроблено нові рекомендації.

Для лікування хвороби Ауескі запропоновано гамма-глобулін, розроблено технологію його виробництва, бо випробувані хімічні препарати та антибіотики не дали бажаного ефекту. З легкої руки українського вченого препарат почали застосовувати у ветеринарній практиці не тільки в нашому Союзі, але й за рубежем. Праця І. І. Лукашова викликала інтерес вчених Румунії, Югославії, Чехословаччини, Франції.

Широко відомі підручники професора «Частная эпизоотология», «Загальна і спеціальна епізоотологія», написаний у співавторстві посібник для колгоспного зоотехніка «Хвороби сільськогосподарських тварин». Крім того, він опублікував 122 статті в збірниках і журналах, автор багатьох матеріалів, вміщених в Українській Радянській Енциклопедії, редагує ряд статей для ветеринарної енциклопедії, що готується до друку в Москві.

А ще чимало часу йде на ведення наукового студентського гуртка, на консультації. Вони потрібні не тільки студентам і науковцям, а й безпосередньо

на місцях – у колгоспах і радгоспах, куди часто виїздить вчений. Звертаються до нього з деяких науково-дослідних інститутів і з дослідних станцій.

За плідотворну наукову і педагогічну роботу І. І. Лукашова нагороджено двома орденами Червоного Прапора та орденом «Знак пошани».

Товариші по роботі написали професорові в ювілейному адресі: «Ви виховуєте у своїх співробітників чесність, працездатність, наполегливість і самостійність у розв’язанні наукових завдань... Ми захоплюємось Вашою здібністю легко і просто розв’язувати навіть найскладніші для нас питання. Вашим рукам покірне все: найдосконаліший мікроскоп і простий молоток, хвороботворний вірус і кермо автомобіля, перо вченого і рибальський спінінг».

Добре, що є на нашій землі такі люди – мрійники і трудівники. Вони працюють без норм і нагород. Пошук наскрізь пронизує їхнє життя. І ніщо не примушує їх відступити від нього. Такі люди знають, для чого живуть. Їм можна позаздрити.

Г. Л. Щітківська

ВИКОРИСТАННЯ РЗК ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПЕРВИННОГО ДІАГНОЗУ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ У ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ

І. І. Лукашов, Н. Г. Толстова-Парійська, О. М. Щеглов

Харківський зооветеринарний інститут

О. М. Говоров, Ю. Я. Кассич, М. Ф. Гаврилова

Український науково-дослідний інститут експериментальної ветеринарії

Л. С. Сегал, С. Д. Принцевський

Харківська обласна ветеринарна лабораторія

Передрук зі збірника:

**«Ветеринарія : республіканський міжвідомчий тематичний
науковий збірник. – Київ, 1971. – Вип. 30. – С. 3-11.»**

Після ліквідації туберкульозних ізоляторів в Українській РСР поширення туберкульозу серед великої рогатої худоби значно зменшилось. Проте ще часто в благополучних щодо цієї інфекції колгоспах та радгоспах алергічними дослідженнями виявляють позитивно та сумнівно реагуючих на туберкулін тварин, у яких на секції не знаходять характерних для туберкульозу патологічних змін, а результати бактеріологічних досліджень також часто негативні.

При вивченні питання про походження таких реакцій вченими нагромаджено багато матеріалів про те, що алергізація тварин може спостерігатись в ранній стадії захворювання бичачим туберкульозом, а також в результаті зараження великої рогатої худоби збудником туберкульозу людського або пташиного типу (М. А. Журнакова, 1964; О. М. Говоров, Ю. Я. Кассич, 1966; Г. А. Юдін, 1966, Б. А. Корж, 1962; Ніреді, 1966; Ріхтер, 1967). Крім того, алергічні реакції можуть дуже довго зберігатись навіть після повного видужання тварин від туберкульозу (Н. А. Нальотов, 1951; П. І. Кокурічев, О. І. Протасов, 1959).

Виявлення бичачим туберкуліном алергії, причиною якої є нетипоспецифічні або «сапрофітні» мікобактерії, зумовлюється наявністю антигенного споріднення у різних мікроорганізмів роду мікобактерій (Парлет, Юменс, 1958; Манкевич, 1958; Гімпл, Вейсфейлер, 1963; Тубой, 1965; Шлісер, 1969). Проте яким би не було близьким споріднення різних видів мікобактерій, у них знаходять і деякі відміни в антигенній структурі, що може бути використано для їх диференціації. Так, М. К. Юсковець, Р. В. Тузова (1961), В. В. Судаченков (1965), П. І. Кокурічев (1966), О. І. Шаров (1967), А. Ф. Кочмарський (1968) та інші провели переконливі експерименти, які свідчать про можливість

застосування різних алергенів з метою орієнтовного визначення типової належності збудника туберкульозу, який викликав зараження тварин.

На жаль, ще не розроблено методу діагностики туберкульозу, за допомогою якого можна було б одержати об'єктивні дані про ті якісні та кількісні зміни в імунобіологічному стані організму тварин, які відбуваються після ураження їх мікобактеріями різної патогенності та вірулентності. О. І. Тогунова (1924), О. М. Говоров (1933), І. І. Лукашов (1944), І. О. Каркадиновська (1959), Арольд (1954), Візі (1964) та інші вважають, що ці дані можна одержати, використавши метод серологічної діагностики – РЗК. Дослідження Ю. Я. Кассича (1966, 1967) доведена можливість застосування РЗК для визначення ступеня туберкульозного процесу у хворій великій рогатій худоби.

У зв'язку з тим, що питання про використання РЗК для виявлення тварин з первинними формами туберкульозу на рівні клітинної патології ще вимагає теоретичного обґрунтування, практичній ветеринарії також потрібний метод, за допомогою якого можна було б активізувати туберкульозний процес і він став би доступним для спостереження при патологоанатомічному дослідженні забитої з метою діагностики тварини. За думкою П. П. Вишневського (1937), О. Е. Рабухіна (1957), Є. І. Шуцької (1967), цьому можуть сприяти парентеральні ін'єкції великих доз туберкуліну тварині, інфікованій збудником туберкульозу.

У своїх дослідженнях ми прагнули застосувати серо-алергічний комплекс для постановки первинного діагнозу на туберкульоз у великій рогатій худоби.

Роботу проводили в шести колгоспах та радгоспах Харківської області, які раніше вважалися благополучними. З 9206 голів великої рогатой худоби черговими весняними алергічними дослідженнями в цих господарствах виявлено 837 тварин, які позитивно реагували на туберкулін. Їх піддавали клінічним дослідженням. Частина таких тварин (по 3-7 голів) з господарства забивали з метою діагностики. Відібраний під час забою матеріал досліджували бактеріологічним методом на туберкульоз. Як правило, у тварин не вдавалось знайти ні клінічних симптомів, ні характерних патологічних змін, властивих туберкульозу, що затримувало встановлення діагнозу та проведення протитуберкульозних заходів.

Внаслідок використання серо-алергічного комплексу значно зросла результативність діагностичних досліджень. Перш за все сироватки реагуючої на туберкулін великої рогатой худоби досліджували методом РЗК з комплексним туберкульозним антигеном УНДІЕВ (Ю. Я. Кассич, 1970). У реагуючих тварин визначали титр комплементзв'язуючих антитіл.

Серологічними дослідженнями встановлено, що імунобіологічний стан великої рогатой худоби з колгоспу ім. Комінтерна різниться від такого ж стану у тварин з інших господарств (табл. 1). Отже, в зв'язку з тим, що в колгоспах «Чистоводовський», ім. Горького і радгоспах ім. Куйбишева, № 7 та «Охоченський» виділені тварини з високим титром комплементзв'язуючих антитіл (1:20-1:80), то у них можна було чекати виявлення на секції тяжких туберкульозних уражень (Ю. Я. Кассич, 1968). І навпаки, в радгоспі ім. Комінтерна комплементзв'язуючі антитіла в титрі 1:5 знайдені лише у шести

із 356 досліджених тварин, що давало підставу сподіватись на виявлення у них слабовираженого туберкульозного процесу, а тому і не сподіватись на виявлення у всіх забитих тварин макроскопічно вираженого туберкульозного процесу.

Висловлене припущення було підтверджене під час діагностичного забою 57 корів і телят. Серед забитих тварин були 15 корів (в тому числі одна корова з титром антитіл 1:20), які належали колгоспу «Чистоводовський», 25 телят (в тому числі 3 телят з титром антитіл 1:5), що належали радгоспу ім. Комінтерна, а також 17 корів і телят (титр антитіл 1:20 – 1:80), які належали колгоспу ім. Горького та радгоспам ім. Куйбишева, № 7 і «Охоченський». П'яти телятам з радгоспу ім. Комінтерна і трьом коровам з колгоспу ім. Горького за добу до забою вводили під шкіру 4 мл пташиного (в першому господарстві) та бичачого (в другому господарстві) туберкулінів.

1. Результати дослідження методом РЗК позитивно реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби

Господарства	Досліджено проб крові	Реагували по РЗК			Встановлено титр антитіл				
		позитивно	сумнівно	негативно	1:5	1:10	1:20	1:40	1:80
Колгоспи:									
«Чистоводовський»	64	19	13	32	12	6	1	-	-
ім. Горького	53	6	-	47	2	2	-	1	1
Радгоспи:									
ім. Комінтерна	356	6	-	350	6	-	-	-	-
ім. Куйбишева	101	18	9	74	9	3	3	1	2
№ 7	159	69	17	73	28	20	11	9	1
«Охоченський»	104	62	8	34	36	16	8	2	-

На секції у однієї корови, що належала колгоспу «Чистоводовський» (титр антитіл 1:20), в легенях знайшли інкапсульоване туберкульозне вогнище. У великої рогатої худоби з колгоспу ім. Горького та радгоспів ім. Куйбишева, № 7 та «Охоченський» був встановлений великовогнищевий (7 голів, титр антитіл 1:20) і генералізований (8 голів, титр антитіл 1:40 – 1:80) туберкульоз. У тварин, які належали радгоспу ім. Комінтерна, патологічних змін, властивих туберкульозу, не було. Проте у п'яти бичків (№ 03398, 9772, 9766, 9836 і 03119) макроскопічно була виявлена гіперплазія лімфатичних вузлів та мигдалин. Мікроскопічними дослідженнями підщелепних, заглоткових, бронхіальних, портальних і брижових лімфовузлів, а також тканини мигдалин встановлена проліферативна реакція з боку ретикулярної тканини у вигляді великоклітинної гіперплазії ретикулярних клітин синусів та центрів розмноження вторинних лімфатичних вузлів.

Таким чином, використовуючи РЗК з метою направленої відбору тварин для діагностичного забою, в п'яти господарствах діагноз на туберкульоз був встановлений патологоанатомічним і, крім того, в колгоспі ім. Горького доповнений гістологічним дослідженням. Так, у корови Травки в щільній правій

задній частці легень був виявлений інкапсульований фокус розміром 10x10 см, який являв собою порожнину, сполучену з бронхом і заповнену густою гноєподібною рідиною (каверна).

Мікроскопічним дослідженням встановлено, що зовнішня стінка порожнини створена гіалінізованою сполучною тканиною, яка зсередини межує з клітинною зоною, створеною фібробластами, за якими в глибині порожнини розміщуються лімфоїдні, плазматичні та епітеліоїдні клітини. Серед останніх зустрічаються невеликих розмірів багатоядерні клітини. В зоні розташування фокуса міжчасточкова сполучна тканина та стінки бронхів тверді і гіалінізовані, а навколо бронхів створились великі лімфатичні фолікули. Порожнини дрібних бронхів, бронхіол та респіраторних ходів місцями заповнені гнійним ексудатом, а їх стінки значно інфільтровані лімфоїдними клітинами. На капсулі селезінки, під капсулою та в паренхімі печінки знайдені поодинокі і конгломеруючі вузлики, створені епітеліоїдними, лімфоїдними та гігантськими клітинами.

У тварин з радгоспу ім. Комінтерна, які реагували по РЗК негативно або позитивно тільки в титрі 1:5, картина патологоанатомічних змін не була типовою для туберкульозу бичачого типу. Проте наявність морфологічних змін в лімфатичних вузлах тварин, яким був введений туберкулін, давала підставу гадати, що причиною виникнення у них алергії були нетипоспецифічні для великої рогатої худоби мікобактерії.

Підтверджували це результати повторних туберкулінізацій великої рогатої худоби бичачим та пташиним алергенами одночасно. Так, 835 голів позитивно реагуючої на бичачий туберкулін великої рогатої худоби через 45 днів знов досліджували двома алергенами. Результати туберкулінізації (табл. 2) дозволили зробити ґрунтовне передбачення про типову належність збудника туберкульозу, що викликав алергізацію великої рогатої худоби.

2. Результати досліджень бичачим та пташиним алергенами позитивно реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби

Господарства	Досліджено тварин	Кількість тварин, що реагували на алергени					
		бичачий			пташиний		
		позити вно	сумні вно	негати вно	позити вно	сумні вно	негати вно
Колгоспи:							
«Чистоводовський»	64	39	7	18	35	12	17
ім. Горького	53	12	4	37	6	7	40
Радгоспи:							
ім. Комінтерна	356	21	37	298	69	28	259
ім. Куйбишева	101	54	9	38	20	5	76
№ 7	159	125	12	22	25	24	110
«Охоченський»	104	82	18	4	36	28	40

Серед великої рогатої худоби колгоспу «Чистоводовський» була майже рівна кількість тварин, які реагували позитивно на обидва алергени. Серед поголів'я худоби колгоспу ім. Горького і радгоспів ім. Куйбишева, № 7 та

«Охоченський» кількість тварин, які реагували позитивно на бичачий туберкулін, була в 2-5 разів більша, ніж тих, що реагували на пташиний алерген.

Цілком протилежними були результати досліджень великої рогатої худоби в радгоспі ім. Комінтерна. Так, якщо туберкуліном для великої рогатої худоби виявили 21 тварину, що позитивно реагувала, то на пташиний туберкулін аналогічно реагували 69 тварин. Під час діагностичного забою п'яти бичків цього ж господарства у двох (№ 6135 та 5957) в деяких лімфатичних вузлах були виявлені поодинокі або конгломеруючі горбики, а у бичка № 6199 – хронічна бронхопневмонія, злипливий плеврит і поширені в легенях вогнища.

Мікроскопічним дослідженням у бичка № 6135 в залотковому лімфовузлі знайдені поодинокі свіжі і конгломеруючі горбики, в складі яких були епітеліоїдні та гігантські клітини; а також старі інкапсульовані горбики з казеозним некрозом та петрифікацією. У бичка № 5957 в передлопатковому лімфатичному вузлі виявлені конгломерати свіжих горбиків, у складі яких були епітеліоїдні та лімфоїдні клітини, а в окремих горбиках з некротичним лізованим центром було помічено багато гігантських клітин, які не мали ядер. У бичка № 6199 мікроскопічним дослідженням уражених ділянок легень виявлена гнійно-катаральна бронхопневмонія, продуктивний перибронхіт та інкапсульовані вогнища з некротичним центром, оточеним широкою зоною епітеліоїдних клітин, за якою розміщувалась неспецифічна грануляційна тканина, що формувала капсулу.

Одержані відомості доповнювали результати РЗК і, будучи підтвердженими патоморфологічними дослідженнями, дозволили ґрунтовно вважати, що в колгоспах «Чистоводовський», ім. Горького та в радгоспах ім. Куйбишева, № 7 та «Охоченський» велика рогата худоба уражена збудником туберкульозу бичачого, а в колгоспі ім. Комінтерна – пташиного типів. Результати епізоотологічного обстеження також відповідали цим висновкам, бо велика рогата худоба радгоспу ім. Комінтерна перебувала в контакті з хворою на туберкульоз птицею.

Були проведені далші алергічні дослідження умовно здорової щодо туберкульозу великої рогатої худоби радгоспу ім. Комінтерна бичачим та пташиним туберкулінами одночасно. Результати трьох чергових туберкулінізацій (табл. 3) вказують на доцільність прийнятої методики.

3. Результати алергічних досліджень умовно здорової щодо туберкульозу великої рогатої худоби

Дати досліджень тварин	Кількість дослідженої великої рогатої худоби, голів	Кількість тварин, що реагували на алергени					
		бичачий			пташиний		
		позити вно	сумні вно	негати вно	позити вно	сумні вно	негати вно
21 березня	2933	18	41	2874	124	75	2734
11 травня	2642	6	50	2586	22	20	2600
25 червня	2890	1	1	2888	1	5	2884

Кількість тварин, що реагували позитивно на пташиний туберкулін в березні і травні, була відповідно в 6,7 та 3,6 рази більшою, ніж тварин, які реагували таким же чином на бичачий туберкулін. У зв'язку з цим доцільно було провести аналогічні дослідження алергізованої великої рогатої худоби, яку після кожної чергової туберкулінізації зосереджували на одному з відділків радгоспу ім. Комінтерна.

Результати цих досліджень (табл. 4) підтверджують дані, наведені в таблиці 3, і свідчать про те, що кількість великої рогатої худоби, що реагувала позитивно на бичачий туберкулін, при чергових дослідженнях була в кілька разів меншою, ніж тварин, які реагували на туберкулін для птиці. Крім того, при дальших дослідженнях число тварин, що реагували позитивно та сумнівно на обидва алергени, значно зменшилось.

4. Результати алергічних досліджень позитивно реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби

Дати досліджень тварин	Кількість дослідженої великої рогатої худоби, голів	Кількість тварин, що реагували на алергени					
		бичачий			пташиний		
		позити вно	сумні вно	негати вно	позити вно	сумні вно	негати вно
21 березня	54	3	12	39	44	8	2
11 травня	356	21	37	298	69	28	259
25 червня	361	2	5	354	10	4	347

Результати застосування серо-алергічного комплексу діагностики туберкульозу дозволили в порівняно короткий строк встановити, що велика рогата худоба колгоспів «Чистоводовський», ім. Горького, а також радгоспів ім. Куйбишева, № 7 та «Охоченський» уражена збудником туберкульозу бичачого, а радгоспу ім. Комінтерна – пташиного типів. Ці дані підтверджені також епізоотологічним та бактеріологічним методами досліджень. З патологічного матеріалу, відібраного від забитих корів, які належали радгоспам ім. Куйбишева та № 7, вирощені високовірулентні культури мікобактерій туберкульозу бичачого типу. Мікобактерії, виділені з лімфатичних вузлів від забитих телят радгоспу ім. Комінтерна, віднесені до слабовірулентного пташиного типу туберкульозу.

Таким чином, серо-алергічний комплекс діагностики туберкульозу великої рогатої худоби можна рекомендувати для використання у ветеринарній практиці. Методика його застосування така.

1. У благополучних щодо туберкульозу колгоспах та радгоспах в разі виявлення великої рогатої худоби, що позитивно реагує на туберкулін, неблагополучність господарства по туберкульозу оголошується після встановлення туберкульозної інфекції у тварин патологоморфологічним або бактеріологічним методом досліджень. Для цього з метою діагностики забивають 5 – 10 позитивно реагуючих на туберкулін тварин.

2. Відбір великої рогатої худоби для контрольного забою проводиться за результатами дослідження на туберкульоз методом РЗК сироваток крові позитивно реагуючих на туберкулін тварин. Враховуючи те, що на секції у великої рогатої худоби, яка реагує по РЗК позитивно в титрах 1:40 – 1:80, знаходять генералізований туберкульоз, яка реагує в титрі 1:20, виявляють великовогнищевий та дрібновогнищевий поширений або локальний туберкульоз, а в титрах 1:5 – 1:10 патологічних змін не виявляють або знаходять поодинокі дрібні інкапсульовані вогнища, для контрольного забою слід відбирати тварин, у яких в сироватці крові виявлені комплементзв'язуючі антитіла в найвищих титрах.

3. Під час післязабійної експертизи внутрішніх органів і туш треба зробити огляд легень, печінки, мигдалин та регіонарних лімфатичних вузлів. Із усіх цих органів відібрати кусочки тканини для бактеріологічного та гістологічного досліджень на туберкульоз.

В разі виявлення характерних для туберкульозу патологоанатомічних макроскопічних або гістологічних змін діагноз вважається встановленим. Остаточне визначення типу збудника, який викликав захворювання великої рогатої худоби на туберкульоз, вирішується бактеріологічним дослідженням.

4. Якщо серед позитивно реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби не виявлені тварини, що реагували позитивно по РЗК, або якщо у серопозитивної худоби знайдені комплементзв'язуючі антитіла лише в титрі 1:5 – 1:10, а під час контрольного забою патологічні зміни, властиві для туберкульозу, відсутні, то далші дослідження тварин (в тому числі і позитивно реагуючих на туберкулін) слід проводити через 30-45 днів одночасним застосуванням бичачого та пташиного туберкулінів.

За наслідками туберкулінізації залежно від того, на який з двох туберкулінів виявлено більше позитивно реагуючих тварин, робиться припущення про типову належність збудника, який викликав алергізацію великої рогатої худоби в господарстві:

а) при переважному реагуванні тварин на туберкулін для птиці з метою виявлення джерел інфекції проводиться ретельне обстеження господарства на наявність можливого контакту великої рогатої худоби з птицею, що знаходиться в особистому користуванні, а також туберкулінізація птиці.

Виявлення позитивно реагуючої птиці і контакту з нею реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби свідчить про можливе зараження її пташиним типом збудника туберкульозу.

б) у дальшому проводять діагностичний забій позитивно реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби. Для загострення туберкульозного процесу та одержання на розтині більш яскравих патологічних змін у тварин слід за 24 години до забою вводити їм під шкіру до 4 *мл* нерозведеного туберкуліну.

Поширення туберкульозу серед птиці, що знаходиться в особистому користуванні, а також алергізація великої рогатої худоби, яка виявлена переважно пташиним туберкуліном, є мотивом для ґрунтового припущення про зараження худоби збудником туберкульозу пташиного типу. А тому з метою

загострення туберкульозного процесу слід користуватися для підшкірної ін'єкції пташиним туберкуліном.

в) Серо-алергічні дослідження великої рогатої худоби проводяться через кожні 30-45 днів до остаточного встановлення діагнозу.

г) Туберкульоз великої рогатої худоби пташиного типу вважається встановленим при знаходженні в органах забитих тварин характерних патоморфологічних (макроскопічних чи гістологічних) змін або при виділенні збудника туберкульозу пташиного типу.

Якщо результати патологоанатомічних або бактеріологічних досліджень будуть негативними, то свідченням про ураження великої рогатої худоби збудником туберкульозу пташиного типу буде відсутність тварин, які реагували позитивно по РЗК з туберкульозним антигеном в титрі, вищому, ніж 1:10, алергізація великої рогатої худоби, що виявлена переважно пташиним туберкуліном, та наявність контакту тварин з хворою туберкульозом птицею.

З метою розробки більш досконалої методики виявлення тварин, алергізованих «сапрофітними» мікобактеріями, слід проводити дальші дослідження в напрямку вивчення умов та причин, що сприяють проникненню таких мікобактерій в тканини, встановлення специфіки патоморфологічних змін, які виникають в тканинах, а також вивчення біологічних властивостей виділених кислотостійких «сапрофітів».

Закономерности возникновения, угасания и ликвидации эпизоотии

Член-корреспондент ВАСХНИЛ **И. И. Лукашев**

Передрук зі збірника:
«Вестник сельскохозяйственной науки. –
1970. – № 11. – С. 68-73»

Эпизоотология – наука, которая изучает объективные закономерности, определяющие причины и условия возникновения, распространения и угасания инфекционных и инвазионных болезней животных. Задача этой науки состоит в разработке научно обоснованных методов и средств профилактики и борьбы с эпизоотиями. Выполняя ее, эпизоотолог изучает эпизоотический процесс, связанный с болезнью животных.

Разные количественные и качественные проявления эпизоотических процессов позволяют квалифицировать их то как эпизоотии, то как энзоотии, то панзоотии.

Эпизоотии – это опасные грозные социальные бедствия, причиняющие большой экономический ущерб. Они дезорганизуют работу промышленности, транспорта и сельского хозяйства.

Во время эпизоотии ящура в 1967 г. В Англии было убито около 500 тыс. животных, а общие потери достигли 150 млн. фунтов стерлингов.

Эпизоотический процесс и частное проявление его – эпизоотия – сложное и многогранное биологическое явление, возникающее и развивающееся среди массы животных. Его основные элементы – источник инфекции и инвазии, объекты и факторы передачи возбудителя, восприимчивость поголовья и среда его обитания. Помимо эпизоотий, объектом изучения со стороны эпизоотолога является также инфекционный процесс (инфекция), возникающий и развивающийся в результате проникновения в организм животного патогенного возбудителя. Развитие и течение инфекционного процесса определяют патогенез, клинические признаки, патологоанатомические изменения и иммунобиологические сдвиги, характерные для определенного заболевания.

Динамика эпизоотии, протекающей среди массы животных, определяется биологическими свойствами возбудителя, особенностями источника заражения, способами и объектами передачи, породным, возрастным составом стада и степенью устойчивости его к болезни в связи с условиями среды обитания и в зависимости от нее. На динамику эпизоотий (как и эпидемий) оказывают влияние экономические и социальные факторы, а также уровень культуры населения. Эпизоотию, как и любое явление в природе и обществе, необходимо

изучать с учетом влияния внешней среды на взаимосвязанные и взаимообусловленные ее элементы, о которых сказано выше. В динамике эпизоотии существует не только простая последовательность явления, но и причинная обусловленность и типичная внутренняя закономерная связь между ними. Эпизоотия находится в движении, претерпевает развитие и изменения. Она существует и развивается, если для этого есть необходимые условия, и угасает, когда они изменяются или отсутствуют. Широкое распространение эпизоотии, наступающее при большой восприимчивости животных, сменяется угасанием по мере увеличения иммунного поголовья вследствие естественного переболевания.

Открытие этой важной закономерности в течении эпизоотий привело, как известно, к разработке методов искусственной иммунизации. На динамику эпизоотий влияют объективные закономерности экономического и социального характера, которые необходимо выявлять и изучать. Так, распространению чумы рогатого скота в Европе в XIX в. Способствовали развитие торгового и промышленного капитала и связанные с ним войны. Болезнь распространялась гуртовым скотом, следовавшим по скотопробным пунктам к крупным промышленным центрам, а во время войны – к ближним тылам воюющих армий. На Украине этой эпизоотии способствовали обозы, постоянно передвигавшиеся по шляхам к Манычским озерам и в Крым за солью. Строительство железных дорог и развитие консервной промышленности во многом способствовали ликвидации чумы. Рост крупных индустриальных центров во второй половине XIX – начале XX столетия и концентрация вокруг них высокопродуктивных стад молочного скота вызвали распространение туберкулеза и бруцеллеза. Внедрение машинного доения способствовало распространению маститов среди коров. Таким образом, количественные и качественные показатели в динамике эпизоотий определяются двумя противоположностями: восприимчивостью и устойчивостью поголовья, подверженным значительным колебаниям в зависимости от среды обитания, экономических и социальных факторов.

Первичная ячейка эпизоотии – эпизоотический очаг. Под этим понятием следует понимать дворы, животноводческие помещения, фермы, пастбища, где находятся животные – больные, скрытые носители возбудителя или восприимчивые к болезни, а также различные объекты внешней среды или живые переносчики, способствующие передаче и распространению возбудителей инфекционных и инвазионных болезней в очаге и за его пределами.

Понятие «эпизоотический очаг» нельзя отождествлять с другим понятием – «очаг инфекции», которое относится к инфекции как патологическому процессу и определяет один из этапов развития ее с локализацией возбудителя в органе или ткани. Качественные и количественные показатели эпизоотического очага динамичны и непостоянны. В таком очаге в зависимости от особенностей эпизоотологии болезни могут быть выделены единичные животные или их может быть много, может совсем не быть больных или встречаться носители. Заболевание в очаге поражает в короткий срок всех животных или только часть,

оно распространяется медленно, но постоянно в течение года или связано с сезонными колебаниями. Очаг по мере переболевания животных и развития у них невосприимчивости может затухнуть или вновь вспыхнуть при поступлении неиммунного поголовья. Территория эпизоотического очага в зависимости от закономерностей, свойственных эпизоотии, может быть ограниченной или широко распространенной. Различают три типа эпизоотических очагов: кратковременные, стационарные и природные. Для кратковременного очага характерно быстрое возникновение и затухание болезни вследствие переболевания и развития иммунитета или же приобретения его в результате вакцинации (ящур, чума свиней). Для стационарного очага типично постепенное нарастание заболеваемости или латентной инфицированности, а также периодическое увеличение заболеваемости, связанное с сезоном или поступлением в очаг неиммунного поголовья (инфекционная анемия, бруцеллез, сибирская язва). Для природного очага характерно наличие в определенном биотопе (место обитания) диких теплокровных и членистоногих – хранителей в природе возбудителя болезни, передаваемого переносчиками животным и человеку. В таких очагах болезнь распространяется членистоногими, а возбудитель в пределах ограниченной природной зоны циркулирует от диких животных к домашним или человеку (вирусные энцефалиты человека, туляремия).

Какими же методами научного исследования пользуется эпизоотология как теоретическая и прикладная наука? В своих обобщениях и практических выводах она опирается на общий закон материалистической биологии о единстве организма и среды и руководствуется всеобъемлющей единой научной методологией – марксистской материалистической диалектикой.

Одним из первых практических методов изучения эпизоотий был описательно-исторический. Основой его служат эпизоотологическое обследование и наблюдение, дающие возможность описать возникновение и течение эпизоотий в разные исторические периоды, выяснить факторы и пути передачи и даже установить для отдельных заболеваний источник заражения. Так, уже древним грекам было известно, что источником заражения при бешенстве является собака, а болезнь передается путем укусов.

Большое значение для эпизоотологии имеет статистический метод, позволяющий вскрыть закономерности в динамике эпизоотии. На основании показаний статистики изучают распространение болезни в различных странах и географических зонах, степень поражения разных видов животных, сезон, тяжесть течения эпизоотии, заболеваемость, смертность и летальность.

Статистический метод, сопровождаемый экономическим анализом, позволяет выяснить размеры экономического ущерба, приносимого эпизоотией, на основании учета потерь, связанных с ограничительными мерами, заболеваемостью, летальностью и затратами на организацию борьбы с болезнью. Наконец, этот метод позволяет учесть эффективность мер, рекомендуемых для профилактики и борьбы с эпизоотией.

Описательно-исторический метод и эпизоотологическое обследование, а также статистический метод как средство изучения эпизоотий широко используют в эпизоотологии и в настоящее время. Выводы, полученные на основе этих двух методов, находят отражение в рекомендациях по профилактике и борьбе с болезнями, особенно тех, природа которых недостаточно изучена, а специфические средства борьбы с ними отсутствуют.

С открытием микробов и вирусов как возбудителей инфекционных болезней в эпизоотологии стали широко применять методы микробиологического, вирусологического и иммунологического исследований. В частности, ими пользуются при изучении биологических свойств возбудителя заболевания, иммунологического статуса больного или инфицированного животного-носителя инфекции и, наконец, животного-реконвалесцента.

Перечисленными методами необходимо пользоваться и при изучении отдельных эпизоотических очагов, установлении в динамике эпизоотий роли различных объектов живой и неживой природы, способствующих передаче возбудителя и распространению болезни.

При изучении биологических свойств возбудителя болезни следует помнить, что они не выступают неизменной величиной. В ходе развития эпизоотии они подвергаются значительным колебаниям и изменениям под влиянием физических, химических и биологических факторов, воздействующих на возбудителя в организме восприимчивого животного и окружающей внешней среде. При изучении биологических свойств возбудителя в ходе эпизоотии нужно обращать внимание на устойчивость его во внешней среде и в продуктах животного происхождения, при трансмиссивных заболеваниях – на сохраняемость и биологический цикл развития возбудителя в организме переносчика. Нужно также выявлять возможные пути и объекты передачи возбудителя в эпизоотическом очаге и за его пределами.

Пользуясь иммунологическим, бактериологическим и вирусологическими методами, важно выделять эпизоотические полевые штаммы возбудителя и изучать их антигенные и иммуногенные свойства, как один из путей к разработке и совершенствованию методов и средств специфической профилактики и борьбы с болезнью.

Микроорганизмы, особенно вирусы, обладают большой пластичностью и способны в ходе эпизоотий под влиянием различных причин изменять свои вирулентные, токсигенные, антигенные и иммуногенные свойства. В связи с большим научным и практическим значением это явление необходимо тщательно изучать на разных этапах и в различных зонах развития эпизоотий.

При изучении источника заражения – больных животных, реконвалесцентов и носителей – нужно установить, какими путями, как долго и в каком периоде развития инфекционного процесса возбудитель выделяется во внешнюю среду. Должны быть изучены также патогенез, течение, клинические признаки, патологоанатомические изменения и иммунологические сдвиги в организме животных с разным течением инфекции. Все это послужит основой

для клинической и иммунобиологической диагностики. Для изучения эпизоотологии многих заболеваний, в особенности, характеризующихся природной очаговостью, большое значение имеет метод экологического исследования. Как известно, экология – одна из отраслей биологии, изучающая взаимоотношения организмов и образуемых ими «сообществ», или биоценозов, с окружающей средой. Экология также выявляет закономерности распространения организмов в пределах определенных биотопов. В конце XIX столетия крупный отечественный эпизоотолог В. Д. Нагорский установил и изучил зависимость возникновения, течения и угасания эпизоотий сибирской язвы от ландшафта, климатических и метеорологических особенностей, а также выплода и лёта насекомых-переносчиков сибирской язвы. Метод экологического исследования необходим для изучения краевой эпизоотологии инфекционных и инвазионных болезней.

Методом экологического исследования следует пользоваться более широко. Мы часто тратим большие усилия на поиск «специфического возбудителя» и не всегда отдаем себе отчет в том, что «специфические возбудители» инфекционного, инвазионного и даже генетического характера могут вести себя по-разному в различных экологических условиях. В биологических процессах, к каким относится и эпизоотологический, как и в математических уравнениях, нельзя изменить одну переменную величину, не вызвав перемен в других, входящих в него слагаемых.

Всестороннее и тщательное изучение взаимозависимости между организмами и окружающей их внешней средой важно еще и потому, что человек в результате экономической деятельности изменяет среду обитания животных, способствует иногда появлению ослабленных мутаций среди животных и создает тем самым благоприятные условия для распространения уже известных болезней или появления новых. Ярким примером этого может служить такое заболевание, как микоплазмоз, появление и распространение которого в США тесно связано с развитием бройлерной промышленности.

При изучении динамики эпизоотий, в частности восприимчивости и устойчивости к определенным болезням различных видов, пород, рас и линий животных, следует учитывать генетический фон стада, изменения которого в значительной мере могут зависеть от экологических природных факторов или условий, созданных экономической деятельностью человека. Здесь уместно вспомнить положение, выдвинутое В. И. Лениным еще в 1899 г. В работе «Капитализм в сельском хозяйстве», где он писал: «Старые породы растений и животных, созданные естественным подбором, заменяются «облагороженными породами», которые созданы искусственным подбором. Растения и животные становятся более нежными, более требовательными; эпидемии при современных путях сообщения распространяются с поразительной быстротой...». Чтобы выяснить роль наследственности в возникновении и распространении заболеваний животных, необходимы совместные научные исследования эпизоотологов и зоотехников, широкое использование методов генетики, биохимии, физиологии, экологии и иммунологии.

На чем же должны базироваться методы профилактики и борьбы с эпизоотиями? Они должны основываться на углубленном, всестороннем и комплексном изучении особенностей эпизоотологии отдельных заболеваний в стране и ее зонах, которое должно сопровождаться использованием различных методов исследований и анализа.

Исходным материалом для планирования противоэпизоотических мер служат планы развития животноводства в стране, республиках, краях и областях, данные статистики о движении заболеваний и особенностях их эпизоотологии в разных климатических, географических и экономических зонах.

Профилактика и борьба с эпизоотиями должны проводиться в едином комплексе и включать в себя меры организационно-хозяйственные, зоогигиенические, ветеринарно-санитарные и специфические. Комплекс должен быть направлен на выявление и устранение источника заражения, обезвреживание возбудителя во внешней среде и в продуктах животноводства, выявление и преграждение путей и объектов передачи возбудителя, повышение устойчивости животных к болезни. Для разработки рационального и научно обоснованного комплекса мер научный поиск следует направлять не только на обнаружение и изучение возбудителя, что позволяет в дальнейшем разработать методы специфической профилактики и борьбы с болезнью. Односторонний подход к решению задачи часто не дает ожидаемого эффекта, несмотря на затрату больших средств и сил. Зачастую предлагаемые средства специфической профилактики и борьбы с болезнями, особенно вызываемыми условно патогенными возбудителями, не дают желаемых результатов; хотя количество обработок животных постоянно растет, продуктивность их снижается, что ложится тяжелым бременем на экономику хозяйства. При разработке комплекса мер борьбы с болезнями животных необходимо прежде всего ответить на вопрос: что является решающим в возникновении и развитии эпизоотического процесса – большая ли активность возбудителя или пониженная сопротивляемость организма животных. В зависимости от этого должен строиться и научный подход к разработке комплекса мер. Последнее обстоятельство приобретает особое значение в связи с индустриализацией животноводства, созданием крупных специализированных хозяйств, большой концентрацией поголовья животных и новой технологией производства продуктов животноводства. Нельзя забывать, что развитие иммунитета у привитых животных зависит не только от иммуногенных свойств вакцины, но и от состояния реактивности организма. Нормализация же физиологической реактивности определяется прежде всего такими мощными факторами внешней среды, как кормление, уход и содержание. Немаловажное значение в становлении физиологической реактивности имеет и генетическая настроенность организма животных. Она определяет необходимость и направление научного поиска по созданию линий и рас животных, устойчивых к действию патогенных и условно патогенных вирусов и микробов – постоянных спутников живого организма, а также линий и рас, физиологически приспособленных к новым требованиям технологии производства.

Селекционеры-животноводы должны вести исследования, направленные не только на повышение продуктивности животных, но и на сохранение и повышение физиологической устойчивости.

В порядке накопления материалов для прогнозирования эпизоотий трансмиссивных заболеваний следует систематически изучать в разных зонах страны миграцию диких животных, а также факторы, способствующие и тормозящие расплод членистоногих и грызунов – переносчиков многих болезней.

Для составления эпизоотических прогнозов и своевременной разработки мер профилактики необходимо изучать экономические и социальные факторы, повышать культуру населения в разных экономических и географических зонах, улучшать технологию производства продуктов животноводства и тем самым определять ее влияние на динамику существующих и вновь возникающих эпизоотий. Специализация животноводческих хозяйств и большая концентрация поголовья в них при нарушении зоогигиенических и ветеринарно-санитарных требований могут способствовать возникновению и распространению энзоотий, вызываемых патогенными и условно патогенными микробами и вирусами (респираторные инфекции у свиней и птиц, кокцидиозы, гельминтозы, пастереллез, лептоспироз, вирусные и бактериальные энтериты). В промышленных хозяйствах, где сосредоточены большие стада крупного рогатого скота, возможно распространение таких заболеваний, как туберкулёз, лейкоз, мастит, а в хозяйствах с беспривязным содержанием скота – некробациллез. Большую опасность представляют остро протекающие инфекционные заболевания – болезнь Ауески, псевдочума и чума птиц и др. Важное значение для прогнозирования и профилактики эпизоотии имеет соблюдение ветеринарно-санитарных требований при завозе животных из-за рубежа и переброске поголовья из одной географической зоны в другую. Из-за недостаточно четкого выполнения этих требований в целом ряде случаев возникли и распространились эпизоотии ряда болезней, прежде не встречавшихся в нашей стране. Для построения эпизоотических прогнозов и разработки мер профилактики в современных условиях технологии производства большое значение приобретает постоянное и тщательное изучение эпизоотического состояния племенных хозяйств и хозяйств-репродукторов. Меры профилактики и борьбы с эпизоотиями здесь должны проводиться особенно тщательно и своевременно.

Эпизоотии могут возникать и распространяться также не только среди животных, но и среди членистоногих, приносящих вред сельскому хозяйству. Изучение их природы и закономерностей может послужить основой для разработки более совершенных методов и средств биологической борьбы с вредителями сельского хозяйства.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ*

1927

1. Случай обнаружения в трахее и бронхах клеща *Citodites nudus* / И. И. Лукашев // Вестник современной ветеринарии. – 1927. – № 20. – С. 615-617.

1929

2. Значіння реакції осаду червонокрівців в клініці деяких пошесних хвороб коней / І. І. Лукашів // Збірник праць Харківського ветеринарного інституту. – 1929. – Т. 15, вип. 2. – С. 183- 200.
3. Материалы к изучению картины крови домашних свиней при глистных инвазиях / С. Иваницкий, И. И. Лукашев // Ветеринарное діло. – 1929. – № 7 (68). – С. 1-7 ; № 8 (69). – С. 26-32.
4. По поводу заразного катара влагалища рогатого скота и его лечения по проф. Безредко / И. И. Лукашев, С. Обелец // Ветеринарное діло. – 1929. – № 4 (65). – С. 11.

1930

5. К вопросу о картине крови при инфекционных болезнях лошади и рогатого скота и ее значение для клиники / И. И. Лукашев // Ветеринарное діло. – 1930. – № 8-9 (81-82). – С. 16-29 ; № 10 (83). – С. 1-12 ; № 11-12 (84-85). – С. 24-37.

1934

6. До питання етіології гангренозного дерматиту в коней / І. І. Лукашов, О. Т. Богаєвський // Збірник праць Харківського ветеринарного інституту. – 1934. – Т. 17, вип. 1. – С. 45-55.

---

* Матеріали розміщені за роками видань, а в межах року – в алфавітному порядку в такій послідовності: спочатку книги і брошури, за ними статті в збірниках та періодичних виданнях

7. До питання про реакцію фіксації комплементу при менінгіті (МПЗ) в коней / І. І. Лукашов, О. Г. Кудлай // Збірник праць Харківського ветеринарного інституту. – 1934. – Т. 17, вип. 1. – С. 11-17.

1935

8. До питання виготовлення імунної сироватки проти менінгіту коней / І. І. Лукашов, В. І. Ротов // Збірник праць Харківського ветеринарного інституту. – 1935. – Т. 17, вип. 2. – С. 45-49.
9. Матеріали до вивчення місцевого вірусу менінгіту коней / І. І. Лукашов, В. І. Ротов // Збірник праць Харківського ветеринарного інституту. – 1935. – Т. 17, вип. 2. – С. 36-44.

1937

10. До питання про туберкульоз коней / І. І. Лукашов // Ветеринарна справа. – 1937. – № 5. – С. 7-13.

1938

11. До питання про виявлення паратуберкульозного ентериту великої рогатої худоби / І. І. Лукашов // Ветеринарна справа. – 1938. – № 11-12. – С. 32-35.
12. О туберкулёзе лошади / И. И. Лукашев // Советская ветеринария. – 1938. – № 1. – С. 18-20.

1939

13. Материалы к эпизоотологии болезни Ауески / И. И. Лукашов, В. И. Ротов // Советская ветеринария. – 1939. – № 7. – С. 51-54.

1940

14. Аллергическая диагностика туберкулеза лошади / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1940. – Т. 19, вып. 2. – С. 32-63.
15. К эпизоотологии туберкулеза лошади / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1940. – Т. 19, вып. 1. – С. 97-116.

1941

16. Хвороба Ауєскі у свинорадгоспі / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1941. – № 6. – С. 42-44.

1944

17. Опыт вакцинации крупного рогатого скота против ящура гидроокись-алюминиевой вакциной / И. А. Артюх, И. И. Лукашов, И. И. Кулеско, И. П. Лысенко // Научные труды Украинского института экспериментальной ветеринарии. – Харьков, 1944. – Т. 11. – С. 5-9.

1948

18. Аллергическая диагностика бруцеллеза у свиней / И. И. Лукашев, Ф. Ф. Климович // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1948. – Т. 19, вып. 2. – С. 278-282.
19. Аллергическая диагностика туберкулеза лошади / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1948. – Т. 19, вып. 2. – С. 140-152.
20. К вопросу о парааллергии и ее практическом значении в ветеринарии / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1948. – Т. 19, вып. 2. – С. 116-139.
21. Моноцитарная токсическая ангина у лошадей / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1948. – Т. 19, вып. 2. – С. 161-166.
22. Реакция фиксации комплемента при туберкулезе у лошадей / И. И. Лукашев // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1948. – Т. 19, вып. 2. – С. 104-115.

1949

23. К этиологии, патогенезу, клинике и дифференциальной диагностике отитов у поросят / И. И. Лукашев // Ветеринария. – 1949. – № 10. – С. 25-27.
24. Про хворобу Ауєскі серед овець і великої рогатої худоби / І. І. Лукашов, М. Г. Нікітін // Соціалістичне тваринництво. – 1949. – № 11. – С. 35-37.

25. Энзоотия болезни Ауески среди овец и рогатого скота / И. И. Лукашев, М. Г. Никитин // Ветеринария. – 1949. – № 12. – С. 15-17.

1950

26. Заразні хвороби молодняка / І. І. Лукашов // Колгоспна виробнича енциклопедія. – Київ, 1950. – Т. 2. – С. 436.
27. Харьковский ветеринарный институт к XXXII годовщине Октябрьской революции / И. И. Лукашов // Труды Харьковского ветеринарного института. – Киев ; Харьков, 1950. – Т. 20. – С. 3-8.
28. Хвороби сільськогосподарських тварин і птиці – заразні / І. І. Лукашов // Колгоспна виробнича енциклопедія. – Київ, 1950. – Т. 2. – С. 425-430.

1951

29. Вакцинація проти хвороби Ауескі / І. І. Лукашов, М. Г. Нікітін // Соціалістичне тваринництво. – 1951. – № 7. – С. 40-41.
30. Епізоотологія та клініка інфекційного деформуючого риніту у поросят / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1951. – № 8. – С. 35-37.

1952

31. Туберкульоз сільськогосподарських тварин / І. І. Лукашов. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1952. – 97 с.

***

32. Вакцинация против болезни Ауески / И. И. Лукашев, М. Г. Никитин // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Киев, 1952. – Т. 21. – С. 242-244.
33. Матеріали до епізоотології і діагностики інфлюенци свиней / І. І. Лукашов, В. І. Ротов // Соціалістичне тваринництво. – 1952. – № 4. – С. 42-43.
34. Патогенные свойства культуры туберкулезной палочки, выделенной от полевки / И. И. Лукашев [и др.]. // Ветеринария. – 1952. – № 11. – С. 20-22.
35. Про паратуберкульозний ентерит великої рогатої худоби / І. І. Лукашов, В. І. Ротов // Соціалістичне тваринництво. – 1952. – № 10. – С. 35-36.

36. Эпизоотология и клиника инфекционного деформирующего ринита у поросят / И. И. Лукашов // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Киев, 1952. – Т. 21. – С. 226-232.

1953

37. Стригучий лишай сільськогосподарських тварин / І. І. Лукашов. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1953. – 28 с.

***

38. До питання боротьби з ящуром / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1953. – № 5. – С. 35-37.

39. Речь на республиканском совещании по вопросам выполнения задач, поставленных сентябрьским Пленумом ЦК КПСС в деле дальнейшего развития животноводства, подготовки и проведения зимовки скота в колхозах и совхозах Украины / И. И. Лукашов // Правда Украины. – 1953. – 21 ноября.

1954

40. Вакцинопрофілактика і вакцинотерапія при інфекційному атрофічному риніті поросят / І. І. Лукашов, І. К. Капустін // Соціалістичне тваринництво. – 1954. – № 10. – С. 49-50.

41. Виростити здоровий молодняк / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1954. – № 6. – С. 39-41.

42. Допоміжний метод діагностики інфекційної анемії коней / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1954. – № 12. – С. 46-48.

43. Опыт изучения патогенных свойств культуры туберкулезной палочки, выделенной от полевки, на овцах и свиньях / И. И. Лукашов, И. Я. Гольденберг, М. И. Иванова [и др.] // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Киев, 1954. – Т. 22. – С. 248-251.

Авторами також являються : Т. А. Карут, П. М. Михайличенко, С. Г. Кандыба.

44. Туберкулез / И. И. Лукашов // Инфекционные и инвазионные болезни лошадей. – Москва, 1954. – С. 71-78.

45. Эпизоотология и клиника инфекционного деформирующего ринита у поросят / И. И. Лукашев // Ветеринария. – 1954. – № 4. – С. 32-34.

1956

46. Хвороби молодняка та їх профілактика / І. І. Лукашов // Бюлетень сільськогосподарської інформації. – Харків, 1956. – № 4-5. – С. 10-13.

1957

47. Радянська ветеринарна наука і практика в боротьбі з хворобами тварин / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1957. – № 10. – С. 7-11.
48. Чергові завдання боротьби з туберкульозом тварин і птиці / С. Р. Дідовець, І. І. Лукашов, О. М. Говоров // Соціалістичне тваринництво. – 1957. – № 7. – С. 52-57.
49. Чергові завдання у справі боротьби з туберкульозом худоби і птиці / І. І. Лукашов // Сільськогосподарська наука до 40-річчя Великого жовтня. – Київ, 1957. – С. 553-564.

1958

50. Борьба с туберкулезом в животноводстве / И. И. Лукашев // Развитие животноводства в СССР : сборник статей к 40-летию Октября. – Москва, 1958. – С. 217-228.
51. Досвід лікування коней, хворих на стахіботріотоксикоз / І. І. Лукашов, Г. Г. Петренко // Соціалістичне тваринництво. – 1958. – № 9. – С. 53-55.
52. Обнаружение гемосидероцитов в периферической крови как новый метод диагностики инфекционной анемии / И. И. Лукашов // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Киев, 1958. – Т. 23. – С. 199-201.
53. Підготовка спеціалістів та наукова робота в Харківському ветеринарному інституті / І. І. Лукашов, І. І. Магда // Бюлетень сільськогосподарської інформації. – 1958. – Вип. 9. – С. 31-34.
54. Профилактические и лечебные действия гамма-глобулинов при болезни Ауески / И. И. Лукашев, В. С. Никитина // Ветеринария. – 1958. – № 9. – С. 48-50.
55. Случай осложненного течения реакции на прививку при одновременной вынужденной вакцинации против эмкара и сибирской язвы / И. И. Лукашов // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Киев, 1958. – Т. 23. – С. 203-204.

1959

56. Достижения отечественной и зарубежной науки в изучении туберкулеза животных и научно-организационные основы его ликвидации / И. И. Лукашев // Материалы сессии отделения животноводства УАСХН. – 1959. – С. 13-26.
57. Изыскание методов профилактики инфекционного атрофического ринита свиней / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко, Е. А. Андриян // Ветеринария. – 1959. – № 11. – С. 16-18.
58. Профилактическое и лечебное действие гамма-глобулина при болезни Ауески / И. И. Лукашев, В. С. Никитина, М. Г. Никитин // Ветеринария. – 1959. – № 9. – С. 24-26.

1960

59. Інфекційні хвороби / І. І. Лукашов, Б. Г. Петренко, І. Й. Кулеско [та ін.]. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1960. – 175 с. - (Б-ка вет. фельдшера).
Авторами також є : М. Т. Прокоф'єва, М. К. Олійник, Ф. М. Алексєєнко, Я. П. Пустовар.

***

60. Антибиотикотерапия сибирской язвы / И. И. Лукашев, Г. В. Чеглакова // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1960. – Т. 24. – С. 256-260.
61. Ветеринарія / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1960. – Т. 2. – С. 334-335.
62. Изучение влияния медикаментозного сна на течение болезни Ауески у кроликов в комбинации с лекарственными веществами / И. И. Лукашев, В. С. Никитина // Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1960. – Т. 24. – С. 334-340.
63. К этиологии и патогенезу атрофического ринита поросят / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Ветеринария. – 1960. – № 9. – С. 36-37.
64. Катаральная лихорадка овец / И. И. Лукашев // Ветеринария. – 1960. – № 3. – С. 32-34.
65. Опыт оздоровления колхозных ферм крупного рогатого скота от туберкулеза в пригородном районе / И. И. Лукашев, В. И. Лебедев //

Сборник трудов Харьковского ветеринарного института. – Харьков, 1960. – Т. 24. – С. 302-309.

66. Показатели кальция, фосфора, азота и витамина А в молозиве и молоке свиноматок и заболеваемость поросят атрофическим ринитом / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Болезни свиней / Эстонская сельскохозяйственная академия, Эстонский НИИ животноводства и ветеринарии. – Тарту, 1960. – С. 139-146.
67. Сучасний стан вчення про атрофічний риніт / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1960. – № 9. – С. 46-51.
68. Эпизоотология, меры профилактики и борьбы с атрофическим инфекционным ринитом свиней / И. И. Лукашев // Болезни свиней / Эстонская сельскохозяйственная академия, Эстонский НИИ животноводства и ветеринарии. – Тарту, 1960. – С. 131-139.

1961

69. Частная эпизоотология / И. И. Лукашев. – Москва : Сельхозгиз, 1961. – 303 с. – (Учебники и учебные пособия для высших с.-х. учебных заведений).

***

70. Диагностическое значение обнаружения телец-включений при атрофическом рините у поросят / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Ветеринария. – 1961. – № 12. – С. 28-29.
71. Застосування люмінесцентної мікроскопії для діагностики стригучого лишая та демодекозу / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1961. – № 12. – С. 46.
72. Злоякісна катаральна гарячка / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1961. – Т. 5. – С. 292.
73. Изучение количественных показателей витамина «С», белка и белковых фракций в молозиве и молоке свиноматок в хозяйствах, неблагополучных по атрофическому риниту / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко, Г. А. Красников, И. К. Белоконь // Пути увеличения производства и снижения себестоимости продуктов животноводства : материалы Всесоюзной межвузовской научной конференции зооветеринарных вузов и факультетов, 27-30 ноября 1961 г. – Харьков, 1961. – С. 196-197.

74. Мікроелементи запобігають захворюванням тварин / І. І. Лукашов, П. Г. Розумний // Соціалістичне тваринництво. – 1961. – № 9. – С. 57.
75. Оберігати племінні господарства від занесення туберкульозу / І. І. Лукашов, В. І. Ротов, В. І. Лебедєв // Соціалістичне тваринництво. – 1961. – № 8. – С. 51-53.
76. Эпизоотология и профилактика болезней молодняка / И. И. Лукашев // Пути увеличения производства и снижения себестоимости продуктов животноводства : материалы Всесоюзной межвузовской научной конференции зооветеринарных вузов и факультетов, 27-30 ноября 1961 г. – Харьков, 1961. – С. 19.
77. Якість молока свиноматок у господарствах, неблагополучних по інфекційному атрофічному риніту / І. І. Лукашов // Соціалістичне тваринництво. – 1961. – № 10. – С. 51-53.

1962

78. Гамма-глобулин при болезни Ауески крупного рогатого скота / И. И. Лукашев, М. Г. Никитин // Ветеринария. – 1962. – № 6. – С. 29-30.
79. Некробацильоз / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1962. – Т. 10. – С. 50.
80. Обнаружение микобактерий паратуберкулеза в сперме быков / И. И. Лукашев, В. И. Ротов, О. И. Рожнятовская // Ветеринария. – 1962. – № 9. – С. 28-30.
81. Паратуберкулез / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1962. – Т. 10. – С. 521-522.
82. Пастерельоз / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1962. – Т. 10. – С. 556-564.
83. Профілактика і лікування інфекційного атрофічного риніту / І. І. Лукашов, Г. Г. Петренко, Е. А. Андріян // Соціалістичне тваринництво. – 1962. – № 6. – С. 40-42.

1963

84. Довідник ветеринарного лікаря / за ред. В. І. Ротова ; [уклад. : В. І. Ротов, І. І. Лукашов, С. І. Смирнов та ін.]. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1963. – 580 с.

Авторами також є : І. О. Калашник, І. І. Магда, О. Н. Бауер, Н. Г. Толстова-Парійська, В. А. Соколовський, М. Г. Нікітін, В. І. Лебедев, Н. Т. Литвишко, Д. Д. Логвинов, А. Д. Юрко, Ф. М. Алексеєнко, Н. Н. Шевченко, М. М. Симоненко, І. Ф. Храбустовський, І. О. Голубев, М. В. Саржевський, Г. В. Цапенко, О. Г. Осташевський, В. П. Образцов, Г. Д. Адамець, О. Т. Богаєвський, В. О. Компанцев.

85. Загальна і спеціальна епізоотологія : підручник для студентів ветеринарних інститутів і факультетів / І. І. Лукашов. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1963. – 488 с.

***

86. К вопросу о причине извращенных реакций на введение антигенов и на кровопускания у лошадей при производстве сывороток / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Научные труды ветеринарного факультета Харьковского зооветеринарного института. – Киев, 1963. – Т. 1(25) : Борьба с болезнями сельскохозяйственных животных. – С. 3-4.

87. Опыт лечения лошадей, больных стахиботриотоксикозом / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Антибиотики в животноводстве и ветеринарии. – Москва, 1963. – С. 158-159.

88. Профилактика и лечение инфекционного атрофического ринита у свиней / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко, Е. А. Андриян // Антибиотики в животноводстве и ветеринарии. – Москва, 1963. – С. 148-150.

89. Псевдотуберкулез / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1963. – Т. 12. – С. 7.

90. Сап / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1963. – Т. 12. – С. 526.

91. Сибірка / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1963. – Т. 13. – С. 108-109.

92. Стригучий лишай / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1963. – Т. 14. – С. 125.

1964

93. Анализ эпизоотического состояния по туберкулезу в племенных заводах УССР и организация оздоровительных мероприятий / И. И. Лукашев //

Труды совещания ВАСХНИЛ по туберкулезу и паратуберкулезу. – 1964. – С. 20-25.

94. Борьба з туберкульозом великої рогатої худоби у племінних господарствах УРСР / І. І. Лукашов, В. І. Ротов, В. І. Лебедев // Ветеринарія. – Київ, 1964. – Вип. 2 : Інфекційні хвороби сільськогосподарських тварин. – С. 3-6.
95. Опыт и перспективы использования гамма-глобулинов в животноводстве / И. И. Лукашев // Доклады Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук. – 1964. – Вып. 8. – С. 42-44.
96. Очаг инфекции и эпизоотический очаг / И. И. Лукашев // Ветеринария. – 1964. – № 4. – С. 26-28.
97. Хвороби сільськогосподарських тварин / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1964. – Т. 15. – С. 463-464.
98. Ящур / І. І. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1964. – Т. 16. – С. 510.

1965

99. Изучение эпизоотологии туберкулеза и организация оздоровительных мероприятий в племенных хозяйствах УССР / И. И. Лукашев, В. И. Ротов, В. И. Лебедев // Труды совещания ВАСХНИЛ по туберкулезу и паратуберкулезу. – Воронеж, 1965.
100. Поставим заслон ящуре / И. И. Лукашев // Рабочая газета. – 1965. – 4 декабря.
101. Профилактическое и лечебное действие гамма-глобулина при болезни Ауески / И. И. Лукашев // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1965. – № 7. – С. 104-106.

1966

102. Влияние молозива и молока свиноматок на заболеваемость поросят в хозяйствах, неблагополучных по атрофическому риниту / И. И. Лукашев, И. К. Белоконь // Доклады ВАСХНИЛ. – 1966. – № 10. – С. 29-33.
103. Материалы к эпизоотологии и совершенствованию мер профилактики и борьбы с болезнью Ауески / И. И. Лукашев, М. Г. Никитин // Достижения ветеринарной науки. – Москва, 1966. – С. 33-41.

104. Меры профилактики заболеваний сельскохозяйственных животных / И. И. Лукашев // Сільські вісті. – 1966.
105. Эпизоотология вирусных заболеваний / И. И. Лукашев // Руководство по ветеринарной вирусологии. – Москва, 1966. – С. 120-127.

1967

106. Опыт аэрозольной иммунизации против чумы свиней / И. И. Лукашев, И. К. Белоконь, В. К. Смолянинов [и др.] // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1967. – Т. 2 (26) : Борьба с болезнями сельскохозяйственных животных. – С. 21-26.
Авторами также являются : С. М. Дашкевич, Г. Г. Чуб, П. К. Сизонов, В. С. Панов
107. Эпизоотология ящура / И. И. Лукашев // Сборник докладов пленума отделения животноводства ВАСХНИЛ, Омск, июль 1967 г. – Омск, 1967.

1968

108. Кожные болезни животных / В. А. Соколовский, Н. Г. Толстова-Парийская, И. И. Лукашев, М. А. Палимпсестов. – Москва : Колос, 1968. – 381 с.

***

109. Атрофический ринит, профилактика и борьба с болезнью / И. И. Лукашев // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1968. – № 1. – С. 79-83.
110. Атрофический ринит свиней / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1968. – Т. 1. – С. 406-411.
111. Ботулизм / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1968. – Т. 1. – С. 720-724.
112. Везикулярная экзантема свиней / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1968. – Т. 1. – С. 842-844.
113. Взаимосвязь белков молозива свиноматок с заболеваемостью атрофическим ринитом, гипотрофией и падежом поросят-сосунов / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко, И. К. Белоконь // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1968. – Т. 3 (27) : Борьба с заболеваниями сельскохозяйственных животных. – С. 74-77.

114. Епізоотологія ящура / І. І. Лукашов // Ветеринарія : республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Київ, 1968. – Вип. 16 : Питання ветеринарної мікробіології, вірусології та інфекційних хвороб. – С. 47-56.
115. Зависимость изменений в белках сыворотки крови при болезни Ауески от биологических особенностей видов животных / И. И. Лукашев, А. А. Заволока // Доклады ВАСХНИЛ. – 1968. – № 3. – С. 29-31.
116. Материалы к изучению эпизоотологии ящура на Украине / И. И. Лукашев // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1968. – Т. 3 (27) : Борьба с заболеваниями сельскохозяйственных животных. – С. 204-208.
117. Разработка методов диагностики туберкулеза у зоопарковой птицы / И. И. Лукашев, О. И. Рожнятовская // Материалы научной конференции Харьковского зооветеринарного института : итоги научно-исследовательской работы кафедр за 1967 год, 18-22 марта 1968 г. – Харьков – Лозовеньки, 1968. – С. 230-231.
118. [Рецензия] // Новые книги за рубежом. Серия Б. – 1968. – № 3. – С. 76-78. – Рец. на кн. : Wiesner E. Лейкозы крупного рогатого скота. – 2-е изд. – Jena : Fischer, 1967. – 169 s.
119. Функциональное состояние гемопоетической системы при болезни Ауески у кроликов и поросят / И. И. Лукашев, А. А. Заволока // Доклады ВАСХНИЛ. – 1968. – № 5. – С. 31-33.
120. Эпизоотология и меры борьбы с болезнями молодняка / И. И. Лукашев // Профилактика заболеваний молодняка сельскохозяйственных животных : материалы Объединенного пленума ветеринарных секций Отделения животноводства ВАСХНИЛ (г. Москва, 1968 г.). – Москва, 1968. – С. 143-145.
121. Za maladie d'Aujeszky en URSS / I. I. Loukachov, M. G. Nikitine // Bull. off. Internat. Epizoot. – 1968. – Vol. 69, № 11/12. – P. 2151-2159.

1969

122. Загальна і спеціальна епізоотологія : підручник для студентів ветеринарних інститутів і факультетів / І. І. Лукашов. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Київ : [Урожай], 1969. – 496 с.

***

123. Ауески болезнь / И. Лукашев // Сельскохозяйственная энциклопедия. – Москва, 1969. – Т. 1. – С. 325-326.
124. Гемолитические и токсические свойства антигенов патогенных лептоспир / И. И. Лукашев, Е. П. Наймитенко // Доклады ВАСХНИЛ. – 1969. – № 12. – С. 27-30.
125. Изучение морфологических показателей иммунитета при аэрозольной вакцинации цыплят и кур против псевдочумы / И. И. Лукашев, А. А. Заволока, В. К. Смолянинов // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1969. – Т. 4(28) : Борьба с болезнями сельскохозяйственных животных. – С. 161-162.
126. Морфологическая реакция слезной железы как показатель иммунитета при болезни Ньюкасла / И. И. Лукашев, В. К. Смолянинов // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1969. – Т. 4 (28) : Борьба с болезнями сельскохозяйственных животных. – С. 158-160.
127. Морфологические сдвиги в кроветворных органах цыплят, полученных из яиц вакцинированных кур при заражении их вирусом болезни Ньюкасла / И. И. Лукашев, А. А. Заволока, В. К. Смолянинов // Материалы докладов Всесоюз. научно-практ. конференции терапевтов и диагностов, посвященной 100-летию проф. Н. П. Рухлядева. – 1969. – Т. 1. – С. 57-59.
128. Роль неполноценного питания растущих поросят в возникновении атрофического ринита / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Доклады Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук. – 1969. – № 8. – С. 27-30.

1970

129. Закономерности возникновения, угасания и ликвидации эпизоотии / И. Лукашев // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1970. – № 11. – С. 68-73.
130. Значение протеинового питания в этиологии и патогенезе атрофического ринита поросят / И. И. Лукашев, Г. Г. Петренко // Доклады Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук. – 1970. – № 5. – С. 31-34.

131. Иммуноморфологическая реакция костного мозга при аэрозольной вакцинации против болезни Ньюкасла / И. И. Лукашев, А. А. Заволока // Вирусные болезни сельскохозяйственных животных : материалы 1-й Межвузовской ветеринарной вирусологической конференции, 26-28 ноября 1970 года / Московская ветеринарная академия. – Москва, 1970. – Ч. 2. – С. 19-20.
132. Методы изучения закономерностей возникновения, угасания и пути ликвидации эпизоотий / И. И. Лукашев // Бюллетень Всесоюзного института экспериментальной ветеринарии. – Москва, 1970. – Вып. 8 : Методы научных исследований в инфекционной патологии сельскохозяйственных животных. – С. 19-24.
133. Плазмоцитарная реакция у кур при аэрозольной вакцинации против болезни Ньюкасла / И. И. Лукашев, В. К. Смолянинов, А. А. Заволока // Вирусные болезни сельскохозяйственных животных : материалы 1-й Межвузовской ветеринарной вирусологической конференции, 26-28 ноября 1970 года / Московская ветеринарная академия. – Москва, 1970. – Ч. 1. – С. 196-197;
Ч. 2. – С. 18-19.
134. Субмикроскопическое изучение изменений в плазматических клетках слезной железы кур при экспериментальном заражении вирусом болезни Ньюкасла / И. И. Лукашев, И. И. Белоконов, В. К. Смолянинов // Научные труды Харьковского зооветеринарного института. – Харьков, 1970. – Т. 5(29) : Борьба с болезнями сельскохозяйственных животных. – С. 27-31.

1971

135. Хвороби сільськогосподарських тварин / [І. І. Лукашов, М. О. Палімпсестов, О. Ф. Носик та ін.] ; за ред. І. І. Лукашова. – 2-ге перероб. вид. – Київ : Урожай, 1971. – 289 с.
Авторами також є : Н. Т. Литвишко, С. І. Смирнов, В. К. Чернуха, Д. Д. Логвинов, В. О. Герман, І. О. Калашник.

***

136. Використання РЗК для встановлення первинного діагнозу на туберкульоз у великої рогатої худоби / І. І. Лукашов, Н. Г. Толстова-Парійська, О. М. Щеглов [та ін.] // Ветеринарія : республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Київ, 1971. – Вип. 30. – С. 3-11.
Авторами також є : О. М. Говоров, Ю. Я. Кассич, М. Ф. Гаврилова, Л. С. Сегал, С. Д. Принцевський.

137. Морфологическая реакция вилочковой железы и селезенки цыплят, иммунизированных против болезни Ньюкасла (псевдочумы) / И. И. Лукашев, М. Е. Пилипенко, В. К. Смолянинов // Доклады Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук. – 1971. – № 5. – С. 23-24.

1972

138. Инфекционные болезни / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 140-146.
139. Инфекционный вагинит крупного рогатого скота / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 148-150.
140. Катаральная лихорадка овец / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 336-339.
141. Контагиозная плевропневмония лошадей / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 563-565.
142. Мелиоидоз / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 1092-1095.

1973

143. Миксоматоз кроликов / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1973. – Т. 4. – С. 119-120.
144. Мыт / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1973. – Т. 4. – С. 267-271.
145. Паратуберкулезный энтерит / И. И. Лукашев // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1973. – Т. 4. – С. 813-820.

1976

146. Довідник ветеринарного лікаря / за ред. В. І Ротова, В. К. Чернухи ; [сост. В. И. Ротов, И. И. Лукашов, М. Г. Никитин и др.]. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Київ : Урожай, 1976. – 591 с.
Авторами також є : С. И. Смирнов, В. К. Чернуха, И. А. Калашник, И. И. Магда, И. Ф. Храбустовский, Н. Г. Толстова-Парийская, Д. Д. Логвинов, М. Д. Любецкий, В. И. Лебедев, Н. Т. Литвишко, Г. В. Слюсарева, И. И. Паникар, А. Д. Юрко, Н. М. Симоненко, И. И. Воронин, Г. Д. Адамец, А. Г. Осташевский, В. П. Образцов, И. И. Котенко, А. Т.

Богаевский, А. Е. Коноваленко, Ф. М. Алексеенко, Е. П. Наймитенко, В. П. Плугатьев.

Видання за редакцією І. І. Лукашова

147. Хвороби сільськогосподарських тварин / за ред. І. І. Лукашова ; [І. І. Лукашов, М. О. Палімпсестов, О. Ф. Носик та ін.]. – Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1956. – 289 с. – (Бібліотека колгоспного зоотехніка).

Авторами також є : М. А. Полянський, Д. Д. Логвинов, В. О. Герман.

148. Хвороби сільськогосподарських тварин / за ред. І. І. Лукашова ; [І. І. Лукашов, М. О. Палімпсестов, О. Ф. Носик та ін.]. – Друге, перероблене видання. - Київ : Урожай, 1971. – 335 с. – (Бібліотека зоотехніка).

Авторами також є : Н. Т. Литвишко, С. І. Смирнов, В. К. Чернуха, Д. Д. Логвинов, В. О. Герман, І. О. Калашник.

НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА І. І. ЛУКАШОВА

***Дисертації виконані під керівництвом Івана Івановича
на здобуття наукового ступеня:
доктора ветеринарних наук***

1. ***Ротов В. И.*** Диагностика туберкулеза птиц и меры борьбы с ним : дис. ... д-ра вет. наук / В. И. Ротов ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1958.
2. ***Никитин М. Г.*** Изучение эпизоотологии болезни Ауески на Украине и совершенствование мер борьбы с ней : дис. ... д-ра вет. наук / М. Г. Никитин ; Харьковский зооветеринарный институт. - Харьков, 1964.
3. ***Петренко Г. Г.*** Нарушение обмена веществ и их значение в этиологии и патогенезе атрофического ринита и гипотрофии у свиней : дис. ... д-ра вет. наук / Г. Г. Петренко ; Донской с.-х. институт. – ст. Персиановка, Ростовская обл., 1969. – 612 с.
4. ***Дунаев Г. В.*** Изучение протеинового антигена в цитологии бациллы антракса в процессе токсиногенеза : дис. ... д-ра вет. наук : 16.803-ветеринарная микробиология / Г. В. Дунаев ; Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1972.

кандидата ветеринарних наук (всього підготовлено 23):

1. ***Никитина В. С.*** Изучение сохранности вируса болезни Ауески в условиях внешней среды : дис. ... канд. вет. наук / В. С. Никитина ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1951. – 263 с.
2. ***Бондаренко Г. Ф.*** Злокачественный ящур : дис. ... канд. вет. наук / Г. Ф. Бондаренко ; Харьковский ветеринарный институт. – Киев, 1954.
3. ***Голубев И. А.*** Опыт изучения истории борьбы с чумой крупного рогатого скота в России : дис. ... канд. вет. наук / И. А. Голубев ; Харьковский ветеринарный институт. – Астрахань, 1955.
4. ***Лебедев В. И.*** Опыт оздоровления колхозных ферм крупного рогатого скота от туберкулеза на базе укрупненных колхозов : дис. ... канд. вет. наук / В. И. Лебедев ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1956.

5. **Меркулов В. П.** Депонированная вакцина против рожи свиней : дис. ... канд. вет. наук / В. П. Меркулов ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1956.
6. **Эпштейн А. Б.** Практическое применение депонированной вакцины против рожи свиней : дис. ... канд. вет. наук / А. Б. Эпштейн ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1956.
7. **Петренко Г. Г.** Диагностическое значение обнаружения гемосидероцитов в периферической крови при инфекционных заболеваниях лошадей : дис. ... канд. вет. наук / Г. Г. Петренко ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1957.
8. **Попов А. А.** Усовершенствование аллергической диагностики паратуберкулеза крупного рогатого скота : дис. ... канд. вет. наук / А. А. Попов ; Харьковский ветеринарный институт. – Харьков, 1958.
9. **Андрян Е. А.** Пути оздоровления хозяйства от инфекционного атрофического ринита и энзоотической бронхопневмонии свиней и изучение некоторых особенностей эпизоотологии атрофического ринита : дис. ... канд. вет. наук / Е. А. Андрян. - Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1962.
10. **Чеглокова Г. В.** Изучение действия антибиотиков и фурацилина при экспериментальной сибирской язве : дис. ... канд. вет. наук / Г. В. Чеглокова ; Белоцерковский сельскохозяйственный институт. – Белая Церковь, 1963.
11. **Белоконь И. К.** Заболеваемость поросят инфекционным атрофическим ринитом и показатели белка, витаминов А и С, кальция и общего фосфора в молозиве и молоке свиноматок : дис. ... канд. вет. наук / И. К. Белоконь ; Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1966.
12. **Заволока А. А.** Динамика белковых фракций, морфология костно-мозгового пуктата и периферической крови при болезни Ауески : дис. ... канд. вет. наук / Алим Андреевич Заволока ; Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1967.
13. **Зборщенко Н. Ф.** Опыт изучения реакции диффузионной преципитации в геле как метода диагностики оспы птиц : дис. ... канд. вет. наук : 803-ветеринарная микробиология / Н. Ф. Зборщенко ; Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1969.
14. **Наймытенко Е. П.** Изучение антигенной структуры и эндотоксинов патогенных лептоспир : дис. ... канд. вет. наук : 16.803-ветеринарная микробиология / Евгений Петрович Наймытенко ; Харьковский зооветеринарный институт. – Харьков, 1970.

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО ЖИТТЯ
ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ІВАНА ІВАНОВИЧА ЛУКАШОВА

1. Лукашов // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1962. – Т. 8. – С. 288.
2. Щітківська Г. Л. Відданість науці / Г. Л. Щітківська // Тваринництво України. – 1967. - № 12. – С. 30-33.
3. Лукашов Іван Іванович // Учені вузів Української РСР. – Київ, 1968. – С. 265.
4. И. И. Лукашев // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1970. - № 9. – С. 152.
5. Памяти Івана Івановича Лукашева [Спеціаліст в області с.-х. епізоотології. 1901-1970] : к 70-летию со дня рождення // Ветеринарія. – 1971. - № 10. – С. 126.
6. Лукашев Іван Іванович // Ветеринарная энциклопедия. – Москва, 1972. – Т. 3. – Стб. 982-983.
7. Лукашов Іван Іванович // Українська радянська енциклопедія / редкол. : О. К. Антонов, Б. М. Бабій, Ф. С. Бабичев [та ін.]. – Вид. друге. - Київ, 1981. - Т. 6 : Куликів – Мікроклімат. - С. 237.
8. Петренко М. Видатні люди Полтавщини : короткий біографічний довідник. - Гадяч, 1993. – С. 55.
9. Лукашов Іван Іванович // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. - Перевидання в Україні. - Львів, 1994. - С. 1384.
10. Лукашев Іван Іванович. 1901-1970 // Выдающиеся педагоги высшей школы г. Харькова : биографический словарь / [рук. авт. коллектива В. И. Астахова ; отв. ред. А. А. Гайков]. – Харьков, 1998. – С. 383-384.
11. Заволока А. Кафедра епізоотології та інфекційних хвороб : до 100-річчя від дня народження професора Івана Івановича Лукашова / Алім Заволока,

- Андрій Заволока // Ветеринарна медицина України. – 2001. - № 9. – С. 10-11.
12. Заволока А. А. Профессор Иван Иванович Лукашев : к 100-летию со дня рождения (1901-1970 гг.) / А. А. Заволока, Ан. А. Заволока // Ветеринарна медицина : міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Харків, 2001. – Вип. 79, т. 1. – С. 136-140.
13. Головка В. О. Кафедра епізоотології та ветеринарного менеджменту / В. О. Головка, В. К. Смолянінов // Історія Харківської державної зооветеринарної академії. 155 років / [редкол. : В. О. Головка, Ю. Д. Рубан, В. М. Кандиба та ін.]. – Харків, 2006. - С. 307-318.
14. Головка В. О. Кафедра епізоотології та ветеринарного менеджменту / В. О. Головка // Харківській державній зооветеринарній академії 160 років / [авт. кол. : В. О. Головка, Ю. Д. Рубан, Ю. О. Приходько та ін.]. – Харків, 2011. - С. 89-95.
15. Основание, становление и развитие школы эпизоотологов ХГЗВА / В. А. Головка, В. К. Смолянінов, Р. В. Северин, С. А. Хомутовская // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини : збірник наукових праць Харківської державної зооветеринарної академії. – Харків, 2014. – Вип. 29, ч. 2. – С. 302-308.
16. Кочмарський В. А. Лукашов Иван Иванович / В. А. Кочмарський // Енциклопедія сучасної України / [Дзюба І. М., Жуковський А. І., Железняк М. Г. та ін.]. – Київ, 2017. – Т. 18 : Лт-Малицький. – С. 88.
17. Кафедра епізоотології та ветеринарного менеджменту: історія кафедри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hdzva.edu.ua/epizootology/istoriya-kafedry/>. – Дата доступу 27.02. 2020.
18. Лукашев, Иван Иванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. - Дата доступу 27.02. 2020.
19. Лукашев, Иван Иванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cnsnb.ru/AKDiL/akad/base/RL/000240.shtm>. - Дата доступу 27.02. 2020.
20. Лукашов, Иван Иванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Лукашов_Иван_Иванович. - Дата доступу 27.02. 2020.

АЛФАВИТНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ*

Аллергическая диагностика бруцеллеза у свиней	18
Аллергическая диагностика туберкулеза лошади	14, 19
Анализ эпизоотического состояния по туберкулезу в племенных заводах УССР и организация оздоровительных мероприятий	93
Антибиотикотерапия сибирской язвы	60
Атрофический ринит, профилактика и борьба с болезнью	109
Атрофический ринит свиней	110
Ауески болезнь	123
Б орьба з туберкульозом великої рогатої худоби у племінних господарствах УРСР	94
Борьба с туберкулезом в животноводстве	50
Ботулизм	111
В акцинация против болезни Ауески	32
Вакцинація проти хвороби Ауескі	29
Вакцинопрофілактика і вакциноterapia при інфекційному атрофічному риніті поросят	40
Везикулярная экзантема свиней	112
Ветеринарія	61
Взаимосвязь белков молозива свиноматок с заболеваемостью атрофическим ринитом, гипотрофией и падежом поросят-сосунов	113
Використання РЗК для встановлення первинного діагнозу на туберкульоз у великої рогатої худоби	136
Виростити здоровий молодняк	41
Влияние молозива и молока свиноматок на заболеваемость поросят в хозяйствах, неблагополучных по атрофическому риниту	102
Г амма-глобулин при болезни Ауески крупного рогатого скота	78
Гемолитические и токсические свойства антигенов патогенных лептоспир	124
<hr/> <p>* Порядковий номер публікації вказує на місце її знаходження в хронологічному покажчику</p>	

Диагностическое значение обнаружения телец-включений при атрофическом рините у поросят	70
До питання боротьби з ящуром	38
До питання виготовлення імунної сироватки проти менінгіту коней	8
До питання етіології гангренозного дерматиту в коней	6
До питання про виявлення паратуберкульозного ентериту великої рогатої худоби	11
До питання про реакцію фіксації комплементу при менінгіті (МПЗ) в коней	7
До питання про туберкульоз коней	10
Довідник ветеринарного лікаря	84, 146
Допоміжний метод діагностики інфекційної анемії коней	42
Досвід лікування коней, хворих на стахіботріотоксикоз	51
Достижения отечественной и зарубежной науки в изучении туберкулеза животных и научно-организационные основы его ликвидации	56
Е пізоотологія та клініка інфекційного деформуючого риніту у поросят	30
Епізоотологія ящура	114
З ависимость изменений в белках сыворотки крови при болезни Ауески от биологических особенностей видов животных	115
Загальна і спеціальна епізоотологія : підручник	85, 122
Закономерности возникновения, угасания и ликвидации эпизоотии	129
Заразні хвороби молодняка	26
Застосування люмінесцентної мікроскопії для діагностики стригучого лишая та демодекозу	71
Злоякісна катаральна гарячка	72
Значение протеинового питания в этиологии и патогенезе атрофического ринита поросят	130
Значіння реакції осаду червонокривців в клініці деяких пошесних хвороб коней	2
И зучение влияния медикаментозного сна на течение болезни Ауески у кроликов в комбинации с лекарственными веществами	62
Изучение количественных показателей витамина «С», белка и белковых фракций в молозиве и молоке свиноматок в хозяйствах, неблагополучных по атрофическому риниту	73
Изучение морфологических показателей иммунитета при аэрозольной вакцинации цыплят и кур против псевдочумы	125
Изучение эпизоотологии туберкулеза и организация оздоровительных мероприятий в племенных хозяйствах УССР	99
Изыскание методов профилактики инфекционного атрофического ринита свиней	57

Иммунорфологическая реакция костного мозга при аэрозольной вакцинации против болезни Ньюкасла	132
Инфекционные болезни	138
Инфекционный вагинит крупного рогатого скота	139
Інфекційні хвороби	59
К вопросу о картине крови при инфекционных болезнях лошади и рогатого скота и ее значение для клиники	5
К вопросу о парааллергии и ее практическом значении в ветеринарии	20
К вопросу о причине извращенных реакций на введение антигенов и на кровопускания у лошадей при производстве сывороток	86
К эпизоотологии туберкулеза лошади	15
К этиологии и патогенезу атрофического ринита поросят	63
К этиологии, патогенезу, клинике и дифференциальной диагностике отитов у поросят	23
Катаральная лихорадка овец	64, 140
Кожные болезни животных	108
Контагиозная плевропневмония лошадей	141
Материалы к изучению картины крови домашних свиней при глистных инвазиях	3
Материалы к изучению эпизоотологии ящура на Украине	116
Материалы к эпизоотологии болезни Ауески	13
Материалы к эпизоотологии и совершенствованию мер профилактики и борьбы с болезнью Ауески	103
Матеріали до вивчення місцевого вірусу менінгіту коней	9
Матеріали до епізоотології і діагностики інфлюенци свиней	33
Мелиоидоз	142
Меры профилактики заболеваний сельскохозяйственных животных	104
Методы изучения закономерностей возникновения, угасания и пути ликвидации эпизоотий	132
Миксоматоз кроликов	143
Мікроелементи запобігають захворюванням тварин	74
Моноцитарная токсическая ангина у лошадей	21
Морфологическая реакция вилочковой железы и селезенки цыплят, иммунизированных против болезни Ньюкасла (псевдочумы)	137
Морфологическая реакция слезной железы как показатель иммунитета при болезни Ньюкасла	126
Морфологические сдвиги в кроветворных органах цыплят, полученных из яиц вакцинированных кур при заражении их вирусом болезни Ньюкасла	127
Мыт	144
Некробациллез	79
О туберкулезе лошади	12

Оберігати племінні господарства від занесення туберкульозу	75
Обнаружение гемосидероцитов в периферической крови как новый метод диагностики инфекционной анемии	52
Обнаружение микобактерий паратуберкулеза в сперме быков	80
Опыт аэрозольной иммунизации против чумы свиней	106
Опыт вакцинации крупного рогатого скота против ящура гидроокись-алюминиевой вакциной	17
Опыт и перспективы использования гамма-глобулинов в животноводстве	95
Опыт изучения патогенных свойств культуры туберкулезной палочки, выделенной от полевки, на овцах и свиньях	43
Опыт лечения лошадей, больных стахиботриотоксикозом	87
Опыт оздоровления колхозных ферм крупного рогатого скота от туберкулеза в пригородном районе	65
Очаг инфекции и эпизоотический очаг	96
Паратуберкулезный энтерит	145
Паратуберкулез	81
Пастерельоз	82
Патогенные свойства культуры туберкулезной палочки, выделенной от полевки	34
Підготовка спеціалістів та наукова робота в Харківському ветеринарному інституті	53
Плазмоцитарная реакция у кур при аэрозольной вакцинации против болезни Ньюкасла	133
По поводу заразного катара влагалища рогатого скота и его лечения по проф. Безредко	4
Показатели кальция, фосфора, азота и витамина А в молозиве и молоке свиноматок и заболеваемость поросят атрофическим ринитом	66
Поставим заслон ящуру	100
Про паратуберкулезный энтерит великої рогатої худоби	35
Про хворобу Ауескі серед овець і великої рогатої худоби	24
Профилактика и лечение инфекционного атрофического ринита у свиней	88
Профилактические и лечебные действия гамма-глобулинов при болезни Ауески	54
Профилактическое и лечебное действие гамма-глобулина при болезни Ауески	58, 101
Профілактика і лікування інфекційного атрофічного риніту	83
Псевдотуберкулез	89
Радянська ветеринарна наука і практика в боротьбі з хворобами тварин	47
Разработка методов диагностики туберкулеза у зоопарковой птицы	117

Реакция фиксации комплемента при туберкулезе у лошадей	22
Речь на республиканском совещании по вопросам выполнения задач, поставленных сентябрьским Пленумом ЦК КПСС в деле дальнейшего развития животноводства, подготовки и проведения зимовки скота в колхозах и совхозах Украины	39
Роль неполноценного питания растущих поросят в возникновении атрофического ринита	128
Сап	90
Сибірка	91
Случай обнаружения в трахее и бронхах клеща <i>Citodites nudus</i>	1
Случай осложненного течения реакции на прививку при одновременной вынужденной вакцинации против эмкара и сибирской язвы	55
Стригучий лишай	92
Стригучий лишай сільськогосподарських тварин	37
Субмикроскопическое изучение изменений в плазматических клетках слезной железы кур при экспериментальном заражении вирусом болезни Ньюкасла	134
Сучасний стан вчення про атрофічний риніт	67
Туберкулез	44
Туберкулез сільськогосподарських тварин	31
Функциональное состояние гемопозитической системы при болезни Ауески у кроликов и поросят	119
Харьковский ветеринарный институт к XXXII годовщине Октябрьской революции	27
Хвороба Ауескі у свинорадгоспі	16
Хвороби молодняка та їх профілактика	46
Хвороби сільськогосподарських тварин	97, 135, 147, 148
Хвороби сільськогосподарських тварин і птиці – заразні	28
Частная эпизоотология	69
Чергові завдання боротьби з туберкульозом тварин і птиці	48
Чергові завдання у справі боротьби з туберкульозом худоби і птиці	49
Энзоотия болезни Ауески среди овец и рогатого скота	25
Эпизоотология вирусных заболеваний	105
Эпизоотология и клиника инфекционного деформирующего ринита у поросят	36, 45
Эпизоотология и меры борьбы с болезнями молодняка	120
Эпизоотология и профилактика болезней молодняка	76
Эпизоотология, меры профилактики и борьбы с атрофическим инфекционным ринитом свиней	68
Эпизоотология ящура	107
Якість молока свиноматок у господарствах, неблагополучних по	77

інфекційному атрофічному риніту	
Ящур	98
Za maladie d'Aujeszky en URSS	121

ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК*

Ветеринарна медицина

Загальні питання 39, 41, 47, 61, 84, 146-148

Вища освіта

Підготовка спеціалістів у Харківському ветеринарному інституті
27, 53

Епізоотологія:

Загальні питання

13, 15, 30, 45, 69, 76, 85, 93, 96, 99, 103, 105, 107, 114, 116, 120, 122, 129, 132

Підручники та навчальні посібники 69, 85, 122

Монографії 59, 135

Довідники 84, 146

Рецензії 118

Інфекційні хвороби сільськогосподарських тварин і птиці:

1, 20, 28, 59, 79, 82, 89, 90, 97, 108, 111, 118, 124, 135, 138, 142, 144, 145, 147,
148

Профілактика 8, 46, 58, 74, 75, 76, 83, 95, 101, 103, 104, 137

- *вакцинація* 17, 29, 32, 40, 55, 86, 125, 133

Діагностика 19, 23, 33, 42, 52, 70, 71, 117, 136

Хвороба Ауескі 13, 16, 24, 25, 29, 32, 54, 58, 62, 78, 101, 103, 115, 119, 121, 123

Туберкульоз 10, 12, 14, 15, 19, 22, 31, 34, 43, 44, 48-50, 56, 65, 75, 93, 94, 99,
117, 136

Стригучий лишай 37, 71, 92

Хвороба Ньюкасла 125, 126, 127, 131, 133, 134, 137

Ящура 17, 38, 98, 100, 107, 114, 116

Інфекційна анемія 42, 52

Сибірська виразка 55, 60, 91

---

* Посилання даються на порядкові номери хронологічного покажчика. З метою повного розкриття змісту публікації (якщо в ній розглядається декілька тем) застосовано метод повторного відображення у відповідних предметно-тематичних рубриках

Хвороби:

- молодняка 26, 46, 76, 120
- коней 2, 5, 6, 21, 42, 51, 87, 141
  - *менінгіт* 7, 8, 9
  - *туберкульоз* 10, 12, 14, 15, 19, 22
- овець 24, 25, 64, 140
- птиці 117, 125, 126, 127, 131, 133, 134, 137
- кролів 119, 143
- великої рогатої худоби 5, 17, 24, 25, 65, 72, 78, 94, 136
  - *інфекційний вагініт* 4, 139
  - *паратуберкульозний ентерит* 11, 35, 80, 81, 145
- свиней 3, 16, 18, 23, 33, 112, 113, 119
  - *інфекційний атрофічний риніт* 30, 36, 40, 45, 57, 63, 66, 67, 68, 70, 73, 77, 83, 88, 102, 109, 106, 110, 113, 128, 130

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

Адамець Г. Д. (Адамец Г. Д.) 84, 146
Алексєєнко Ф. М. (Алексеенко Ф. М.) 59, 84, 146
Андриян Е. А. (Андріян Е. А.) 57, 83, 88
Артюх И. А. 17

Бауер О. Н. 84
Белоконов И. И. 134
Белоконь И. К. 73, 102, 106, 113
Богаєвський О. Т. (Богаевский А. Т.) 6, 84, 146

Воронин И. И. 146

Гаврилова М. Ф. 136
Герман В. О. 129, 147, 148
Говоров О. М. 48, 136
Голубев І. О. 84
Гольденберг И. Я. 43

Дашкевич С. М. 106
Дідовець С. Р. 48

Заволока А. А. 115, 119, 125, 127, 131, 133

Иваницкий С. 3
Иванова М. И. 43

Калашник І. О. (Калашник И. А.) 84, 129, 146, 148
Кандыба С. Г. 43
Капустін І. К. 40
Карут Т. А. 43
Кассич Ю. Я. 136
Климович Ф. Ф. 18
Компанцев В. О. 84
Коноваленко А. Е. 146
Котенко И. И. 146

---

* Посилання даються на порядкові номери хронологічного покажчика публікацій.
В дужках зазначені посилання на персоналії

Красников Г. А. 73
Кудлай О. Г. 7
Кулеско И. И. (Кулеско I. Й.) 17, 59

Лебедев В. И. (Лебедев В. I.) 65, 75, 84, 94, 99, 146
Литвишко Н. Т. 84, 85, 146, 148
Логвинов Д. Д. 84, 135, 146-148
Лысенко И. П. 17
Любецкий М. Д. 146

Магда I. I. (Магда И. И.) 53, 84, 146
Михайличенко П. М. 43

Наймитенко Е. П. 124, 146
Никитина В. С. 54, 58, 62
Нікітін М. Г. (Никитин М. Г., Nikitine M. G.) 24, 25, 29, 32, 58, 78, 84, 103, 121, 146
Носик О. Ф. 135, 147, 148

Обелец С. 4
Образцов В. П. 84, 146
Олійник М. К. 59
Осташевський О. Г. (Осташевский А. Г.) 84

Палимпсестов М. А. (Палімпсестов М. О.) 108, 135, 147, 148
Паникар И. И. 146
Панов В. С. 106
Петренко Б. Г. 59
Петренко Г. Г. 51, 57, 63, 66, 70, 73, 83, 86, 87, 88, 113, 128, 130
Пилипенко М. Е. 137
Плугатырев В. П. 146
Полянський М. А. 147
Принцевський С. Д. 136
Прокоф'єва М. Т. 59
Пустовар Я. П. 59

Рожнятовская О. И. 80, 117
Розумний П. Г. 74
Ротов В. I. (Ротов В. И.) 8, 9, 33, 35, 75, 80, 84, 94, 99, 146

Саржевський М. В. 84
Сегал Л. С. 136
Сизонов П. К. 106

Симоненко М. М. (Симоненко Н. М.) 84, 146

Слюсарева Г. В. 146

Смирнов С. І. (Смирнов С. И.) 84, 135, 146, 148

Смолянинов В. К. 106, 125, 126, 127, 133, 134, 137

Соколовський В. А. (Соколовский В. А.) 84, 108

Толстова-Парійська Н. Г. (Толстова-Парийская Н. Г.) 84, 136, 146

Храбустовський І. Ф. (Храбустовский И. Ф.) 84, 146

Цапенко Г. В. 84

Чеглакова Г. В. 60

Чернуха В. К. 135, 146, 148

Чуб Г. Г. 106

Шевченко Н. Н. 84

Щеглов О. М. 136

Юрко А. Д. 84, 146

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА <i>І. В. Козицька</i>	4
Кафедра епізоотології та інфекційних хвороб: до 100-річчя від дня народження Івана Івановича Лукашова <i>Алім Заволока, Андрій Заволока</i>	6
Основні дати життя та діяльності доктора ветеринарних наук І. І. Лукашова	10
Відданість науці <i>Г. Л. Щітківська</i>	12
Використання РЗК для встановлення первинного діагнозу на туберкульоз у великої рогатої худоби <i>І. І. Лукашов, Н. Г. Толстова-Парійська, О. М. Щеглов, О. М. Говоров, Ю. Я. Кассич, М. Ф. Гаврилова, Л. С. Сегал, С. Д. Принцевський</i>	18
Закономерности возникновения, угасания и ликвидации эпизоотии <i>И.И. Лукашев</i>	26
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ	33
Наукова школа доктора ветеринарних наук І. І. Лукашова	50
Публікації про життя та науково-педагогічну діяльність Івана Івановича Лукашова	52
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ	54
ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК	60
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	62